

פירושים

על אסתר רות ואיכה

לר' מנחם בר חלבו לר' טוביה בר אליעזר לר' יוסף קרא
לרשב"ם ולאיש פלוני צרפתי ו"ל

יאלו לאור ראסונה ע"י

אהרן יעללינעק

דרשן בקהל עם לפסיא :

פה לפסיא החרט"ו

Vorwort.

Vorliegende Commentarien sind — die Fragmente zu den Klageliedern von R. Tobia b. Elieser ausgenommen — dem *Cod. hebr. 32* der Hamburger Stadtbibliothek entnommen, der von Dukes *Zion II*, 100 ff. beschrieben wurde. Sie stammen aus dem 11. und 12. Jahrhundert, ihr Vaterland ist Frankreich und wir wollen Sie näher charakterisiren¹⁾:

I. Commentarien zu Esther.

S. 1—22.

Ein ungenannter Franzose, vielleicht ein Schüler des R. Samuel b. Meir (vgl. S. 15, Z. 2 v. o. die Bezeichnung **אמר** bei einer grammatischen Erläuterung, die

¹⁾ Ueber die ausgezeichneten alten Exegeten Menachem b. Chelbo, Josef Kara und Samuel b. Meir sind zu vergleichen: Dukes a. a. O. u. *Orient* 1847, Lbl. 22; Luzzatto in *Keven Chemed VII*, 57 ff.; Kirchheim, *Orient* 1844, Lbl. 15 und 1848 Lbl. 27; Zuns, *zur Literatur und Geschichte* I, 61, 68—71; Geiger, *Ni'se Na'amanim*. Breslau 1847.

VI

gewiss RSbM. angehört), excerpirt die Commentare des R. Josef Kara^{a)} und des genannten R. Samuel (רשב"ם). Ersterer wird durch R. Jose (ר' יוס') und Letzterer durch R. Samuel (ר' שמ') bei jedem Citate bezeichnet. Beide bestreben sich, sowohl den Wortsinn wie die ganze Anlage des Buches Esther zu begreifen, halten sich frei von dem Einfluss der Hagada, die gerade in diesem Buche zur vollen Blüthe kam, und liefern einzelne ganz vortreffliche Erläuterungen. R. Samuel zeichnet sich besonders durch grammatische Erläuterungen aus. Vergleicht man unsere Commentarien mit einigen Excerpten, die sich bei Geiger a. a. O. 9 — א"י hebräisch finden, so überzeugt man sich, dass viele von Geiger dem Kara zugeschriebene Erläuterungen R. Samuel zu vindiciren sind. Benutzt wurden diese Commentare von R. Salomö ha-Lewi Alkabez in seinem וכן מצאתי (31 a מנות הלוי), 32 a, 34 b, 44 a. Fast unbegreiflich bleibt es, wie die Geschichte Esther's im 15. und 16. Jahrhundert von Abraham Saba (in seinem handschriftlichen Commentar) und Moses Isserles alles Ernstes allegorisch gedeutet werden konnte!

II. Commentarien zu Ruth S. 23—34

Ausser R. Josef Kara (ר' יוס') und R. Samuel (ר' שמ') werden hier noch Raschi (ר' שלמה) gegen

^{a)} Der Name קרא bedeutet nach meiner Ansicht der den natürlichen Wortsinn festhaltende Exeget, im Gegensatz zu ררשן, welcher der Hagada einen grössern Spielraum giebt.

VII

welchen polemisiert wird, der Lexikograph Dudasch und der Exeget R. Menachem b. Chelbo genannt. Auch hier ist das Streben sichtbar, den Wortsinn festzuhalten; ja, an zwei Stellen werden wir mit der Syntax und der Hermeneutik des 12. Jahrhunderts bekannt. Siehe S. 23 und 27. Wieder ist es R. Samuel, der die Grammatik vertritt.

III. Commentarien zu den Klageliedern.

S. 35 — 49.

Der Charakter dieser Commentarien ist von dem der vorhergehenden verschieden. Der ungenannte französische Exeget macht von den Erläuterungen Kara's und R. Samuel's weniger Gebrauch — wenn es auch wahrscheinlich ist, dass an mehreren, besonders grammatischen Stellen die erwarteten Namen fehlen²⁾ — bezieht sich dafür auf die Hagada (jerusalém. Talmud, Bereschit Rabba, Pesikta und Midrasch Echa), ohne jedoch sein exegetisches Bewusstsein trüben zu lassen, und benutzt die Synagogal-Dichter Kalir, Salomo ha-Babli und R. Gerschon als stützende Autoritäten für seine Sprach- und Sacherklärungen. Auch wird das Sprachgut des Talmuds herangezogen, um den biblischen Hebraismus zu erläutern.

²⁾ לֹא יָדָעְתִּי

וְלֹא יָדָעְתִּי

²⁾ Eine Vergleichung des cod. heb. 51 in München, der Kara's Commentar zu den Klageliedern enthält, würde mehr Sicherheit gewähren.

VIII

Ueerblicken wir sämtliche Commentarien, so müssen wir einräumen, dass sie nicht blos einen nicht unwichtigen Beitrag zur Geschichte der biblischen Exegese, sondern auch vortreffliche Erläuterungen enthalten; die sich noch besonders durch einen concisen Styl auszeichnen.

Was nun die Hamburger Handschrift betrifft, nach welcher der Abdruck hier gemacht wurde⁴⁾, so lässt sich ihre Genauigkeit nicht besonders rühmen und schon an den citirten Bibelversen merkte ich Irrthümer. Einige Stellen in unseren Commentarien lassen daher Manches zu wünschen übrig, und die altfranzösischen Fremdwörter konnte ich nicht alle entziffern. Capiteleintheilung, Interpunction und typographische Anordnung rühren von mir her.

IV. Fragemente zu den Klagegliedern.

von R. Tobia b. Elieser.

S. 50—51.

Im Besitze des handschriftlichen Midrasch dieses deutschen Gelehrten und Zeitgenossen Raschi's, habe

⁴⁾ Die Abschrift wurde mir von Hrn. J. Witkowski in Altona gemacht, und ich kann nicht umhin, dem Herra L. B. Oppenheimer in Hamburg zu danken, der die Güte hatte, die Benutzung der Handschrift ausserhalb der Stadtbibliothek zu ermöglichen.

ich aus dessen Midrasch zu Echa Excerpte gemacht, die sich auf den einfachen Wortsinn beziehen und manches Neue enthalten. Der Geist dieser Erklärungen ist denen der Commentarien entsprechend.

Obwohl R. Tobia, dem ausgesprochenen Hange seiner Zeit und dem Geschmacke seiner Umgebung folgend, dem Midrasch ergeben ist, so hat er doch nicht das Bewusstsein verloren, dass die Bibel nicht blös gedeutet, sondern auch begriffen sein will. Aus den Leiden seiner Zeit heraus, im tiefen Schmerz über die Drängsale, denen seine Glaubensgenossen durch den ersten Kreuzzug preisgegeben sind, erklärt er Thren. 1, 3: „Israel“ — ruft der Interpret aus — „wird von Hunger und Durst geplagt, wird all' seiner Habe beraubt!“ Er benutzt ferner die Sprache der Mischna (לשון משנה), des Talmuds (לשון תלמוד) und der chaldäischen Paraphrase, um den Sinn einiger schwieriger Worte zu eruiren. Kimchi scheint R. Tobia wörtlich zu benutzen, indem er in seinem Wörterbuch s. v. שקר sagt: ענינו לפי מקומו נקשר או נחבר.

Die Handschrift, welche ich benutze, ist 1481 geschrieben, und vielleicht finde ich Gelegenheit, den ganzen Lekach-Tob zu den sogenannten fünf Megillot

⁵⁾ Auf diese Erklärung deutet Tanchum hin, wenn er in seinem Echa-Commentar zur Stelle bemerkt: נשקר על פשעי קיל תעלב.

x

zu veröffentlichen, oder sie nach und nach in die den ersten beiden Theilen meines Bet ha-Midrasch folgenden Bänden aufzunehmen^o).

^o) Die in den Echa-Commentarien S. 39, Z. 3 v. o. citirte Hagada befindet sich in der grossen Pesikta c. 15 (ed. Breslau 31 b.), und für רבני סודי לא שמעו לי muss gelesen werden: רבני סודי לא שמעו לי. — S. 46, Z. 8 v. u. muss איתו für איתו gelesen werden.

LEIPZIG, Frühlingsanfang 1855.

Jellinek.

פירושים

על אסתר רות ואיכה

למפרשים קדמונים צרפתים

פירושים על מגילת אסתר לר' יוסף קרא לרשב"ם ולאיש פלוני ז"ל

פרשה א'

ויהי בימי אחשורוש

דברים שמספר למטה הוקרה כימיו.

הוא אחשורוש, כשהזכיר שמו מגיד לנו על מה מלך. המולך שהודו ועד כוש, הודו וכוש מרוחקים זה מזה וביניהם שבע ועשרים ומאה מדינה: ר' יוס' (ורבי יוס'*) אומר למה מודיע לנו שמלך שבע ועשרים ומאה מדינה לפי שעתיד לומר בענין ושלח ספרים אל כל מדינות המלך אל שבע ועשרים וכו' ולימדך שמלך שבע ועשרים ומאה מדינה. כימים ההם, זהו ויהי בימי שלמעלה** מה שנעשה בימיו. אשר בשושן הבירה, ראשית ממלכתו ועיר מלוכה הייתה לו על כן עשה זה עסקי מלכותו וממשלתו ויסד זה כסא מלכותו: ר' שם'. בשנת שלש למלכו, פתח כאשר חקקה הממלכה בידו היא שנת שלש למלכו עשה משחה וכו' שנה ראשונה ושנייה הייתה הממלכה רפה ככל מלך ומלך שרפה ורך במלכותו כשמשון תחילה: ר' יוס'. הפרחמים, שלטונים שלהם היו קורין פרחמים. כהראותו את עושר

(*) אולי ט"ס הוא זצ"ל ר' שמואל.
 (**) בכ"י של משה.

וגו' חלו כלי כסף וכלי זהב כמו שמפרש למטה והשקות בכלי זהב
 וכלים וגו'. ואת יקר חפצת גדולתו, כפל מלה: ר' יוסי. שמונים
 ומאת יום, עשה משתה לחשבון ימים הללו והם שמונים ומאת יום.
 ובמלאות, כאשר נשחלמו ונתמלאו ימים האלו. לסגוד ועד קטן,
 לכולם מגדולם ועד קטנם: ר' שמ'. כחצר גינת ביתן, שלשחם
 דבוקים זה בזה בחצר של גינת המלך ושל ביתן המלך כי החצר
 היחה בין הגינה ובין הבית ומנהג המלך הי' לטייל מזה לזה והו
 שנאמר למטה והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גינת הביתן אל
 בית המן וגו'. גינת הביתן, גינה של ביתן שיש לך כמה גנות ופרדסים
 שהן בשדה וגינה זאת היחה בפנים אלל החצר. ביתן לשון פנים^(*)
 כמו מבית ומחוץ חלפנו ועל שם שהי' החצר אחורי הבית קרוי ביתן.
 בחצר, שם היחה משתה היין שבעת ימים. חור כרפס וחבלת,
 יריעות הפרוכות סביב החצר קורטיל"ש^(*) היו עשויות ממיני לבנון
 הללו. אחת, מרוקס. בחבלי בוש, במטווה של פישתן. וארגמן,
 שש משור מחרגמ' בוך שזיר. גלילי, כמו גלילי זהב גולות הכותרות,
 ענין אופן המה. ועסודי שש, עמודים של אבני שיש, על הגלילים
 ועל העמודים היו היריעות פרוכות. מיטות זהב וכסף, שהיו
 אוכלין בהסיבה על המיטות כמנהג הקדמונים. על רגפה בהט ושש,
 הרגפה מלמטה תחת כפות רגליהם היחה מאבנים יקרות הללו
 בהט ושש ושיש. והשקות בכלי זהב, משרתי הסעודה היו זרזים
 ומוכנים להשקות בכלי זהב. ואם תאמר בכל סעודה היו שותים
 בכלי זהב לכך נאמר וכלים מכלים שונים שבכל סעודה היו מביאים
 להשקותם בכלים משתנים לשבה אשר כמותן לא נראו עוד בסעודה
 והראשונים מאולרים באולרות המלך ובכל סעודה וסעודה האחרונים
 מוטבים מן הראשונים. ויין טלכיה רב כיד וגו' נשתנה סעודה זו

^(*) עיין מהבנת פנחס בן ברוך ערך הביתן את ה"א.

^(*) Courtlines, Herbänge.

לשבח משאר סעודות שאר סעודות בעל סעודה מביא בתחילה יין
 צימוי ולקינות הסעודה מביא יין משובח וכאן יין מלכות רב כל
 הסעודה לא היו שותים כי אם יין מלכות ולשובע: ר' יוס'. והשחיה
 כדה אין אונס, טעמו למטה⁽⁶⁾ אין מכריח אותם ממנות המלך
 לשחוח שלא כדה לפי שבשאר סעודות מלך עושה סעודה ובמשתה
 היין מביאין כוס גדול לכל אחד ואחד ומאזים שיסתה כל אחד ואחד
 כל הכוס בפעם אחת בזהב המלך וכאן השתי' כדה אין אונס
 אין אדם כופהו לשחוח שלא במדה. כי כן יסד המלך וגו', פי' כי
 יעץ המלך על כל גדולי ביתו על כל שרי הנצבים אלל המלך על
 הסעודה לשר המשקים ושר האופים ושר הטבחים שלא יכריחו שום
 אדם לשחוח שלא כדה מפני שחיל פרס ומדי והפרתמים ושרי המדינות
 קרואים שם ואם ישחו שלא במידה ישחכרו⁽⁷⁾ ויהרגו זה את זה וחבלבל
 הסעודה וכל זמן שהיתה השתי' כדה לא אירע דבר תקלה בסעודה
 אבל ציוס השביעי כטוב לב המלך ציין שחה שלא במידה ואמר
 בשכרותו להביא את ושתי המלכה להראות יפי' שדבר גנאי הוא לפי'
 להדיוט להראות יופי' אשחו לרבים וכל שכן למלך: ר' יוס'. גם
 ושתי הסלבה וגו' בית המלכות, משחה המלך ה' בחצר ומשחה
 המלכה בבית המלכות וכן דרך ארץ שלא יהיו ציחד אנשים ונשים.
 ביום השביעי, של משחה שהוא יום האחרון. כטוב, כמו שמחיס
 וטובי לב (מ"ח). ביין, שהיה שמה ושחוי יין ולא שלח הפרתמים
 ושרי המדינות להביא המלכה כדי להראות את יופי' כי אם סריסין
 ומשרתיו והו שנאמר אמר למהומן בזה חרבונא וגו' שבעת הסריסים
 וגו', להביא את ושתי המלכה. כי טובת מראה היא, יפת מראה
 כמו טוב רואי, ותרם אוחו כי טוב הוא: ר' שמ'. וחמאן המלכה
 ושתי לבא, שגנאי הוא לכל אשה חשובה שתראה יופי' לרבים שכל

(6) בלומר מלרע ואונס אינו שם דבר אלא מועל:

(7) בכ"י ישהרבו.

כבודה. בח מלך פנימה: ר' יוס'. בדבר המלך, בשביל דבר המלך.
 אשר ביד הסריסים, לפי שציד הסריסים: ר' שמ'. ויקצף המלך מאד,
 והי' לו להאריך בקצפו עד שיפיג יינו מעליו אלא שחמתו בערה בו
 וחמתו כפפתו ולא הי' יכול להתאפק: ר' יוס'. ויאמר המלך, וישאל
 המלך את החכמים. יודעי העתים, יודעי בינה לעתים בכל עת
 ועת שיקרה דבר שצריך ענה ושאלה יודעים ליתן ענה ושאלה מה
 לעשות: ר' יוס'. כי כן דבר המלך, כי כן מנהגו להועך עם יועציו
 וחכמיו: ר' שמ'. והקרוב אליו, שרואים את פניו הם כרשנא שחר
 וגו'. היושבים ראשונה במלכות, כאשר המלך יושב על כסא מלכותו
 הללו שבעה שרים יושבים לפניו בשורה ראשונה. כדח מה לעשות,
 מוכב על ויאמר המלך ששאל אותם כדח מה לעשות במלכה ושתי על
 אשר לא עשתה את מהאמר המלך אחשורוש אשר שלח אלי' לבא ביד
 הסריסים ולא באה: ר' יוס'. ויאמר ממובן, אחד מן השרים אשר
 למלך. לפני המלך והשרים, אל המלך לא נאמר כי אם לפני
 המלך שאין דרך ארץ לדבר פה אל פה כי אם אל השרים אשר
 לפני המלך והמלך משים לבו ומטה אזנו אל דבריו כענין שנאמר
 פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי קלפת ונתת לא נאמר על ק
 יבין המצין כי לא דבר אל המלך פה אל פה, וגם מזה חוכל להבין
 שלא דבר אל המלך פה אל פה שכן אומר לא על המלך לבדו ולא
 אומר לבדך: ר' שמ'. לא על המלך לבדו עושה ושתי וגו' בנוהג
 שבעולם מלכה מכעסת את המלך ביו לבונה מאחר שאינה פירצה
 וחורבה יולאה ממנה לעולם כדי הוא אותו הקצף שישקיט ואותה
 החימה שחישקך אצל כאן לא על המלך לבדו עושה ושתי שבזחה
 אותו כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך שלא
 היו במשחה. כי יצא דבר המלכה על כל הנשים, פתר' שהרי מילון
 שמיאנה ושתי בדבר המלך שלא באה ובזחה אותו ילא ויגרום על
 כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהם של נשים שיהיו מנשאות קל וחומר
 באמרם המלך אחשורוש למה להביא את אשתו לפניו ולא באה כל

שכן אני מה אני מקיימת דבר בעלי שהוא הדיוט. והיום הזה תאמרנה וגו' שהן כאן מוזמנות לסעודה. אשר שמעו את דבר המלכה, שלא עשתה את דבר המלך מהן ילא היום בזיון לכל שרי המלך ומחר ילא על כל הנשים הרחוקות אשר בכל מדינות המלך להבנות בעליהן בעיניהן. וכדי בזיון וקצף, כדי הוא בזיון זה שיקלף המלך עלי' וחמתו בערה בו ואל יתמהו חול פרס ומדי. אם קלף המלך וחמתו בערה בו. אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו, פתח' ילא גזירת מלכות מלפניו ואותה גזירה תכתב בדתי פרס ומדי. ולא יעבור, גזירה זה לא תיבטל שאם יבא מחר שום אדם לפיים את המלך על ושתי לא תעבור גזירה זו ולא יועיל שום פיוס, ומה היא הגזירה שיגזור עלי' אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש, שכשם שמיאנה לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים כן לא תבוא עוד לפניו וכל האומר שקלמה משפט מוח טועה הוא בפשוטו של מקרא שאם הרגה מה טרף לכחוב דבר זה בדתי פרס ומדי שלא תיבטל. לאחר שנהרגה דבר זה אין להשיב מפני שום פיוס אשר תבוא וחמלוך. משיבין על דברי אגדה: ר' יוס'. ומלכותה יתן המלך, וכחר מלכותה יתן המלך לחברתה אשר תבוא וחמלוך תחתייה. כי רבה היא, מלכות ממשלות מדינות מדינות ועל כן יש לו לגלות המעשה מאד: ר' שמ'. וכל הנשים יחנו יקר לבעליהן וגו', כנגד שאמר למעלה כי ילא דבר המלכה על כל הנשים להבנות בעליהן עכשיו כשיחון מלכותה לרעותה הטובה ממנה יווסרו⁽⁷⁾ כל הנשים ויחנו יקר לבעליהן. למגדול ועד קטן, פתח' מאשת גדול ועד אשת קטן שלא חשא אשת קטן קל וחומר מאשת המלך שהוא גדול שלא תאמרה המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה וכל שכן אני: ר' יוס'. כדבר ממוכן, נחרלה לשמוע לו ליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה. אל מרינה ומרינה ככחבה ואל עם ועם, כמה מדינות יש בעם אומה

(7) בבב' ימסר.

6:

אחת ואין להם לכל האומה רק לשון אחד. שגורה צפיהם אשר ישמע
 איש שפת רעהו, וכל בני המדינה ומדינה בודים מלבם אוחז הכחב
 שלהם. שאין בני המדינה זו מכירים כתב מדינה אחרת אשר אללם
 וגם בכל זאת אין כותבים כי אם לשון אחת ואם הי' כתב אחד לאומה
 אחת ולא יבינו כולם כי אם מדינה אחת ועל כן לכל מדינה של עם
 אחד לכל אחת. כתב שלה ולכל עם ואומה לשון אחד. שורר בביתו,
 שר ושופט בביתו. ומדבר בלשון עמו, שאם לקח אשה מאומה
 אחרת ולשון אחרת תלך היא אחר לשונו. ומדבר כלשון בעלה אבל
 הבעל לא ילך אחריו ללמוד ולדבר כלשונה. שורר אינו לשון גויח (4):
 ה' שמ'. אבל ר' יוס' הולילו לאור להיות כל איש שורר בביתו, אפי'
 הדיוט יהא שר ושופט על אשתו ולא אשתו שוררת עליו כאשר עשהה
 ושתי שמיאנה בדבר המלך והעבירה מן המלכות וניוסרו כל הנשים
 ולא תעשינה כאשר היא עשהה ויחזו יקר לבעליהן. ומדבר כלשון
 עמו, השליח המולך אח הספרים מדבר כלשון עם שהוא שלוח שם:

פרשה ב'

בשוך תמת המלך, מוסב על וחמתו בערה זו: ר' שמ'.
 ובר' אח ושתי וגו' ונתן בדעתו להשיבה וכיון שזכר אח אשר נגזר עלי'
 שנה שיכתב בדתי פרס ומדי שלא תבא עוד אליו חדל להשיבה,
 והזקף שבחבת עשהה מוכיח על פתרון זה שמעמיד אח החיבה לבד
 ומפרידה מחיבה שלאחריו: ר' יוס'. נערי המלך, באשר המלך ממנה
 לו משרתים ממנה נערים ולא זקנים. יבקשו, המבקשים למלך, הם
 נחייענו בדבר והמלך שב אחריהם. אל בית הנשים, באותו בית

מגדלין נשי מלכות. על יד הגא, סרים הי' על כן מינהו המלך לגדלן.
 ונחין, לשון פעול: ר' שמ' חמרוקיהן: מיני סממין הי' מחן להן כדי
 לסוך ולשפסף פניהן ובשחן. חמרוקיהן, לשון מריקה ושטיפה כמו
 ומורק ושוטף במים. אשר תיטב. וחשף חן ומסד בעיניו: איש
 ימיני, משבט בנימין. ומפרש צלדו מפני מה קוראו יכודי. אשר הגלה
 מירושלים עם הגולה וגו', בכל מקום שגלו שבט יהודה גלו שבט
 בנימין עמם לפי שנחלתם היתה סמוכה זו לזו. עם יכני: שחי
 גליות גלו לבבל אחת של נדקי' ואחת של יהויכין שהוא יכני והמרחש
 והמסגר אלף גלו עמו ושבעים סנהדרין ומרדכי הי' אחד מהן. במקום
 אחר בעזרא נקרא מרדכי בלשן. ויהי אוסן, כאומן אח היונק. אח
 הרסה, כך היו קורין לה. היא אסתר: כך הי' שמה. ב"ח דודי, של
 מרדכי. לו לבת, שגידלה ויהי לה לאומן דוגמא וחביאהו לבת פרעה
 ויהי לה לבן, ויהי לו לאומנת, עוד יולד בן לנעמי. ורחו, מצחו.
 ובהקבץ, ובעת הקבץ: הגי, הוא הגא שלמעלה. וחיטב, מן
 וייטב, לזכר יאמר וייטב לנקיבה וחיטב. בעיניו, של חשורוש.
 ויבהל, להוט ורחל לה הי' להספיק חמרוקיה יוחר מכולן. ואח
 סנחתי, מנות אכילתה לחת לה מכולן. מנחתי מן מנה יאמר מנחתי,
 מן קמה קמותי, במה צמותי, זרה ורחתי, לרה לרחתי, אבל מן
 שדה יאמר שדותי. שבע הנערות, כך הי' מנהג המלך לחת לאוחה
 הנערה שיחפוך בה שבע הנערות כדי לשמסה. וישנה, יש שינוי
 לרעה ויש שינוי לטובה לכך כתב שהיא ונערותיה נשתנו לטובה ולשבת
 בבית הגשום: ר' שמ'. לא הגידה אסתר וגו' כי מרדכי וגו', שאם
 יודע למלכות עמה ומולדה אפי' אם יחפך המלך להמליכה לא
 ימליכה שריו ועבדיו שכל האומות שונאים את ישראל. ומה יעשה
 בה, מה יהיה בסופה אם ימליכה ואע"פ שהי' רגיל ללכת שם לא
 הגידה אסתר מה הוא לה: ר' יוס'. תור, זמן של כל אחת ואחת
 לסוף ימים שעמדה שנים עשר חדש בבית הגשום, כי בשנים עשר
 חדש נחמלאו ימי' לבא אל המלך ובחר אוחן שנים עשר חדש מספיק

שומר הנשים לכל אחת. שמן המור, בששה חדשים ראשונים ובהאחרונים
 נחן להם בשמים ושאר תמרוקיהן. תמרוקיהן כמו תמרוקיהן: ר' שמ'.
 ובוה הנערה באה אל המלך, פתח בדבר זה היא משפט הנערה לבוא
 אל המלך. אח כל אשר וגו', היו נותנים, וכל נערה ונערה בהגיע
 חור שלה לבוא אל המלך היחה שואלת שינחן לה אדם חשוב מעמה
 ומולדתה שיוליכנה מבית הנשים ועד בית המלך. בערב היא באה,
 אל המלך לשכב עמו, ובבקר כשנעשתה פלגש לא היחה שבהלכות
 הנשים הבחולות כי אם לבית שני של פולגשים. לא חבוא עוד,
 מן הפלגשים אל המלך אפי' אחת. כי, זה כמו אלא. אם חפץ בה
 המלך, באחת מן הפלגשים ויהי נקראת בשם לפניו או חבוא: ר'
 שמ'. ובהגיע חור אסתר, לבוא אל המלך לא בקשה שיוליכנה אים
 כי אם אוחו אים שיאמר הגי סרים המלך שומר הנשים. והעמיק
 לשאול לדרך מה נכחבו שלשה המקראות הללו, ישיב המשיב בחחילת
 השי"ן הוא אומר לא הגידה אסתר את עמה ולא מולדתה, וכשאלה
 אוחה מי עמה ומי מולדתה ולא הגידה אמרו השואלים מחר תגיע
 עמה לבוא אל המלך והאיש אשר תשאל לבא עמה מבית הנשים ועד
 בית המלך הוא עמה ומולדתה, לכך נאמר ובהגיע חור אסתר בת
 חביון דד מרדכי לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר סרים
 המלך שו' ה'. והי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה, הכל נחרט
 שימליכנה אחת ושתי. ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים, הם
 שנבעלו כבר והיו בבית שטעגו. וחשא חן וחסד לפניו מכל הבחולות,
 שליוה להבית לפניו כל הבחולות שקיבטו הפקידים אל יד הגי ואסתר
 נשאה חן וחסד בעיניו מכלם, ולפיכך וישם כתר מלכות בראשה
 וימליכה אחת ושתי. והנחה למדינות עשה, להקל עליהם מם ועול
 המלכות באהבתו אוחה. ויחן משאת, חילק להם מתנות. ובהקבץ
 בחולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך, ואין מגדת מולדתה ולא
 עמה, כיון שראה אתשורש שאפי' לאחר שהמליכה אינה מגדת עמה
 ומולדתהשכב בלבו שמה מתשפחת עבדים היא או מתשפחה בוי'

ואינה ראויה למלכות אחר הקבץ בחלום שנית שמה ימלאו בהן אחת
 מורע המלוכה ונאה מזו ואעביר את אסתר ואמליכנה תחתיו, לכך
 נאמר ובהקבץ בחלום שנית ומרדכי יושב בשער המלך, פתח' אע"פ
 שאסתר רואה שאחשורוש מטה להקבץ בחלום שנית שמה ימלאו הנאה
 הימנה וראויה למלכות יעביר את אסתר וימליכנה תחת' אעפ"כ אין
 אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, ואע"פ שרואה שמרדכי (חשוב) כל
 כך צעירי המלך שמינהו יושב בשער המלך כמשפט השרים היושבים
 במלכות ושומרים את המלך ואינו גנאי לה ללא כבוד הוא לה אם
 חגיד מה הוא לה, שהרי מרדכי מורע בית שאלו היא ואסתר בת
 דודו ראוי' הייתה למלכות אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה
 כאשר טוב עלי' מרדכי. ושמה תאמר לאחר שילאת מרשותו ובאת
 לרשות אחשורוש יש לה לבטל מות מרדכי שמה עלי' שלא חגיד
 עמה ומולדתה מפני מות אחשורוש בעלה שדוחק אותה שחגיד,
 לכך נאמר את סאמר מרדכי אסתר עושה כאשר הייתה באמנה אחר.
 ופתח' ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר הייתה עושה בהיותה
 אחר כשהיא אומן אותה. וכל זה נכתב לנו למען דעת נדקת ה'
 שאלו הגידה אסתר לאחר שנישאת למלכות מי עמה ומי מולדתה
 לא נתקנא המן במרדכי ולא נתן רשות אחשורוש לעשות בעם כטוב
 בעיניו ואין גם בדבר זה לפיכך בא ללמדך חוקף הנס שבחחילה
 נישאת אסתר למלכות קודם שעלה המן לגדולה והמלך והמן לא ידעו
 עמה ומולדתה ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודים
 ובבואה לפני המלך אחר המלך ישוב מהשבחו הרעה אשר חשב על
 היהודים על ראשו. ושומרי הסף, שומרי כלים: ר' יוס'. ויסצא.
 כי כן הוא כאשר אחר. בספר דברי הימים, כל מלך ומלך כותב
 ספר מעשיו להיות לדורות לזכרון: ר' שמו'. הרי למדך שהקדים
 הקב"ה שחי רפואות למכת המן. ראשונה שנישאת אסתר למלכות,
 שני' שהגיל מרדכי את המלך מן המיתה: ר' יוס'.

פרשה ג

וישם את כסאו מעל כל השרים, שהגדול גדול קודם וקרוב
 לרסא המלכות. כורעים ומשהחיים לו מפני גדולתו וכולם היו כפופים
 לו. צוה לו, לזה בשבילו: ר' שמ'. ומרדכי לא יכרע, בכלן סתם
 מפני מה לא יכרע ואחריו מפרש. יהי כאמרם אליו יום ויום ולא
 שמע אליהם וגי'. פתר' כאומרם אליו יום ויום מדוע אתה עובר
 את מצח המלך השיב להם תשובה מפני שיהודי הנבי ואין משפט
 יהודי להשתחוות ולכרוע בלתי לה'. וירא המן כי אין מרדכי כורע
 ומשתחוה לו, בתחילה עד שלא הגידו להמן שאין מרדכי כורע
 ומשתחוה לו לא נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו סבור הי'
 שהכל משתחוים לו במצח המלך, כיון שהגידו לו שאינו משתחוה לו
 נתן דעתו לראות אם משתחוה הוא לו ומשראה שאינו משתחוה לו
 וימלא המן חימה. ויבו בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו
 אח' מ' מרדכי, אילו הגידו לו שמרדכי משאר אומות לא הי' מעלה
 בדעתו להשמיד את כל עמו שלא יוכל לאבד אומה שלימה מפני איש
 אחד אבל כיון שהגידו לו שהוא מזרע היהודים ואין לך אומה חלשה
 כישראל אותה שעה ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל
 מלכות אחשורוש עם מרדכי. בחדש הראשון הוא חדש ניסן. הפיל
 פור הוא הגורל לפני המן, מלא אחר שבקש להפיל פור הוא הגורל
 מה שקורין בלשון עברי גורל קורין בלשון פרס ומדי פור וטאו גורלו
 לפניו באחו יום ובאחו חדש יעלה בידו לאבד שונאיהם של ישראל
 והתחיל להפיל פור מחדש ניסן שהי' עומד בו והי' מפיל על כל חדש
 וחדש ומכל חדשי השנה לא עלה בידו עד חדש שניסן עשר, בו עלה
 הגורל שחעמוד לו שעה לאבד שונאיהם של ישראל ואחר כך הפיל פור
 בכמה ימים בחדש והפיל מיום אל יום ולא עלה גורל עד שהגיע
 לשלשה עשר יום בו, לכך נקוד ומחדש בניגון לרע^א להפרידו מחיבה

^א אולי צ"ל חביר וקאי על נגינה שבמלת ומחדש.

שלאחריו להעמידו לזר, ללמדך שמהדש ניסן שהי' עומד בו הי' מפיל
 פור והולך ולא נופל לו אלא עד חדש שניס עשר הוא חדש אדר,
 וכיון שנפל לו הגורל אותה שעה ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם
 אחר מפוזר ומפורד בין העמים, אין לך אומה שפלה כמוה מטלטלת
 וגולה בין האומות: ר' יוס'. ודחיהם שינוח סבל עם, שאין מחתנים
 בנו. ואח דחי המלך אינם עושים. כאשר המלך מנוה לעשות חיל
 ולבא ביום השבת הם אינם רוצים לילך ומורדים בך: ר' שמ'. ושמא
 תאמר יש צהן הגאה למלכות לך נאמר ולמלך אין שוה להניחם,
 לא נוח לך להנות ממני. עשרת אלפים כבר כסף, ולא להניח אגוה
 שאין לך הגאה מהם כמו שמפרש אם על המלך טוב וגו'. עושי
 המלאכה, כלי כסף וזהב למלך. ויחנה להמן, ויחן אותה על יד
 המן לא נאמר שאם הי' כתב כן הי' משמע שנחנה לו לגדולה וחשיבות
 דוגמא ויחן אותה על יד יוסף אבל עכשיו שכתב ויחנה להמן נחנה
 לו לעשות בה חונם כדי לשלוח להשמיד היהודים על חותמו: מבין
 שניהם. ויאמר המלך להמן הכסף נחון לך, אילו היית שוקל הכסף
 לאבד אומה שיש בה הגאה למלכות שמא הייתי מקבל אבל באומה
 של מלכות אין שוה להניחם איני חפץ בכסף שלך ליעלו חנם אלא
 הכסף נחון לך, פתרונו עוזב לך כמו ולא נתן סיחון את ישראל וגו'
 והם לעשות בו כעוב בעיניך: ר' יוס'. אחשדרפנים, ענינו יורה
 עליו דמיון של פחות: ר' שמ'. אל מדינה ומדינה ככחבה ואל עם
 ועם בלשונו, שאם הי' במדינה הרבה לשונות הי' השליח קורא את
 הכתב בכל לשונות הגוים הגמלאים במדינה: ר' יוס'. ונשלוח, כמו
 ונשלוח ספרים ומקרא קצר הוא ופתר' לשון כפול כמו נשאל נשאל
 דר', נלחום נלחם: ר' שמ'. ושללם לבנו, שאם ימאן אחד מהם
 לשלח יד בהם יטול שללו ויעשה בשכר: ר' יוס'. לבנו, מן צח
 כמו לבוב מן סבב: ר' שמ'. פחשגן הכתב, פתר' הכתב. גלוי לכל
 העמים שיהיו מכירין בני המדינה כל אחד ואחד כתב מדינתו ולשון
 עמו עד שיהי' גלוי ובאר היטב לכולם. דחופים, ענין בהלה שיצאו

מזבילים ודחופים . זהות נחנה בשושן הבירה , שנגזרה גזירה צעיר :
 ר' שמ' . . . והמלך יהמן ישבו לשחות , מחוך שמחה שעשו לחשבונתם ,
 והיהודים שבעיר שושן נבוכים נעים הנה והנה מחוך יגון , וכן נבנו
 עדרי הללן כי אין מרעה להם נעים הנה והנה באפס מרעה : ר'
 יוס' . נבוכה , ואין בו רק יסוד שורש ויאמר נבוכה כמו נסוגה
 נמוגה : ר' שמ' :

פרשה ד'

ויבא ער לפני שער המלך , ולא בחוך שער המלך כי אין לבוא
 אל שער המלך בלבד שק : ר' יוס' . ורחו , דבר המלך וגזירתו . יוצע
 עשו יאטיהם שק ואפר להחלבל . יוצע , משקל חוק כמו שובר , חוסר ,
 קודש , חורש : ר' שמ' . ותחלחל , נתחלחלה מאד מאד ולשון צרים
 וחבלים הוא כמו יחילו עמים , וחיבה כפולה הוא כמו וקעקע , פס
 פסגי , ויחמרמר : ר' שמ' . על מרדכי , אל מרדכי : ר' שמ' . לדעת מה
 זה , מה זה שננטער כל הצער הזה ושמה יאמר פלוני עשה לי כך
 וכך שאל לו על מה עשה לך מה עשית לו שכך ליערך : ר' יוס' . ויגד
 לו מרדכי את כל אשר קרהו , שכחב המן לאבד שונאיהם של ישראל .
 ואת פרשת הכסף , פת' פי' מספר הכסף . אשר אמר המן לשקל
 על גנוי המלך , כמו אל גמי . ביהודים , כדי לאבדם . ושמה תאמר המלך
 לא שמע לו לאבד עם חנם בלא משפט : ר' יוס' . לכך פחשגן , פת'ר'
 העתקת כתב הגזירה אשר נגזר בשושן להשמידם נתן לו . עליה , כמו
 חלי' . על עטה , בשביל ישראל . על מרדכי , כמו אל מרדכי : ר' שמ' .
 אחת רחו להמית , שאר בני אדם שנשפטים לפני המלך הללו מתחייבים

והללו מוזכרים, הללו דנים לחובה והללו דנים לזכות אבל כל אשר יבוא לפני המלך אשר לא יקרא דחו אחת פסוקה להמית. לבד מאשר יושיט לו המלך אח שרביט הזהב וחי', ואם תאמר גם לך יושיט שאת מעלת חן לפניו לכך נאמר ואני לא נקראתי לבוא אל המלך. כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה, שכשהק' רוחה איש מפגיע על ישראל הוא בכבודו מושיעם בעת לרחס. זאת וביח אביך האבדו, בעון שהחרשתם. ושמה תאמרו נחלה זמן לאבד שונאיהם של ישראל עד שנים עשר חדש שעד שאני הולכת בלא רשות וישפטוני משפט מות אחתין עד שהקרא לבוא אליו ואז אבקש מלפניו עליהם לכך נאמר ושי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות, מלך זה הפכפך הוא, אחמול אהב את וסתי ולשעה העבירה מן המלכות ונחנה לך, שמה מחר ימלא עון גם לך ותסוב המלכות לאחרת, לפיכך עד שאתה במלכות אל תחרישי בעת הזאת: ר' יוס'. ותאמר אסחר, אמרה אל השליח דברי', ואם אהי' הרוגה ואבודה בשבילם. יעבור מרדכי, בחוך העיר לצוות לכל היהודים להתענות שלשה ימים הללו:

פרשה ה'

ביום השלישי, של תענית. וחלבש, בגדי לבושה וקושטה אח עלמה. וחנע, הגיעה צראש השרביט: ר' שמ'. ויאמר לה המלך מה לך אסחר הם' ומה בקשתך עד חצי המלכות, מה שלא ניקראת ובאת בלא רשות ובכפך שמת נפסך אני⁹ יודע שאין זה חונם אלא שאלה ובקשה גדולה באת לבקש ממני והנני מבטיחך שאם יהא בקשתך

⁹ ככ"י איני.

עד חזי המלכות שתעש. ויאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך
 והמן היום אל המשחה אשר עשיתי לו, כי היתה יראה אם תדבר
 דברי' לפני השרים הרבה אוהבים להמן והרבה שונאים לישראל ויהיו
 מבטלים דברי'. ויאמר המלך לאסתר במשחה היין מה שאלתך וינהן
 לך ומה בקשתך, יודע אני שלא על עסקי' משחה סכנת בנפשך שבאת
 בלא בקראת לבוא אלי ללא על. עסקי' שאלה ובקשה גדולה ושאלה
 עד חזי המלכות ותעש. יבא המלך והמן אל המשחה אשר אעשה
 להם, שרוב משחה מעלים אהבה. ומחר אעשה כדבר המלך, מחר
 אשאל שאלתי ובקשתי: ר' יוס'. ויחאפק שלא הראה את חמתו:
 ר' שמ'. ויספר להם את כבוד עשרו, אם תאמר הרבה עשירים
 בעולם והעפ"כ אין כח בהם לשלוח יד באחרים מפני כבוד עושרם כי
 יהידיים הם לכך נאמר ורוב בניו. ושמא תאמר גם לאדם שיש לו
 עושר ורוב בניו אין כח בן לפשוט ידו בגדולים לכך נאמר ואת כל
 אשר גדלו המלך. ושמא תאמר מרדכי אהוב למלך יוחר ממני שקרבהו
 לשבת בשער המלך לכך נאמר ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך.
 ושמא תאמר אם המלך אוהב אותך אבל המלכה אינה אוהבת אותך
 למסור מרדכי בדין לכך נאמר ויאמר המן אף לא הביאה ונ': ר'
 יוס'. קרוא לה, מזומן. וכל זה, וכל הכבוד זה נחשב לי כאין מפני
 החימה שמרדכי מרגיזני שלא להסתחוות לי. ובא עם המלך, ויתן לך
 רשות לתלותו:

פרשה ו'

נדדה שנת המלך, נדדה שנתו מעיניו ולא חי' יכול ליסן ויאמר לעבדיו
 להביא את ספר זכרונותיו כדי שיהא מטייל בהם. טה געשה, מה היא אשר
 שלום לו על כך. יקר, הוא שם דבר ולא מפני שהוא דבק הוא בחטף אלא

יש דברים הרבה כמהו שהוא שם דבר כמו דבש, אדר, כרך, כפר:
 הרב. על זה, על מעשה הטוב אשר עשה עמי. מי בחצר, סבור
 הי' שהיו גדוליו וחכמיו בחצר כדי שישאל להם מה לעשות ולגמול לו.
 יוחר ממני, כי בכל השרים והפרחמים אין כמוני. יביאו לבוש מלכות,
 לבוש של מלוכה הי' לו למלך שלא הי' לבשו כי אם באותו יום שהועמד
 להיות מלך וביום שנחחדשה לו המלוכה, וכן סוּם אשר רכב עליו
 המלך, וכן כתר. מלוכה אשר ניתן בראשו של מלך ביום שעמד למלוך.
 ונחון הלבוש והסוס, והוא הדין לכחר אלא שהלבוש נריך להלביש
 והסוס נריך להרכיב הולרכו להזכיר והכחר שאדם עלמו עונה על
 הראש לפיכך לא הולרך להזכיר. נרחף, נבהל. וחפוי ראש, כסוי
 ראש, בושח וכלימה חפוי פניו. אם מורע היהודים סרדכי אשר
 החילוח לנפול לפניו לא חוכל לו, שאר בני אדם שלא באו מורע
 היהודים מחגרים זה בזה, מי שגדול מחבירו וחזק מחבירו בעושר או
 בגדולה או ברוב בניס מפיל את חבירו אין בהם חלוי של זה ולא
 באו"ה של זה להבליג שוד על עו ולהגיל חזק ממנו, אבל אלהיהם של
 יהוד' כוחו גדול ואע"פ שעשרך וכוחך וגדולתך גדולים לא חוכל לו
 שאלהיהם גדול ורב כח וכל הגוים כאין נגדו ולא חוכל לו כי נפל
 חפול לפניו. עד שהכמים מבקשים ליתן לו ענה היאך ינצל ולא
 הכפיקו לגמור הדבר אלא עודם מדברים וסריסי המלך הגיעו:

פרשה ז'

ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני וגו' וחען אסתר המלכה
 ותאמר חנן לי נפשי כשאלתי ועמי בבקשתי, אחי אומר אם השאל
 עד חצי המלכות שתחן איני שואלת לא חצי המלכות ולא עשירית
 המלכות ולא אחד ממאה אלא שאלה קטנה איני שואלת מאתך שתינתן

לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. כי נמכרנו, כי נמכרנו חיי ועמי.
 ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי, שהרי לא קלרה ידך מפרות
 וכה יש בך להגיל אבל אחר ההרג אין מלך בשר ודם שיכול להשיב
 את הגפס אל ההרוג. כי אין הצר שיהי ועי'. בדבר זה שנמכר
 לעבדים ולשפחות אין הצר שיהי להזיק את המלך. שכשירגיש המלך
 ישיב הממכר ועובר, שחיבת כי נותן טעם לדבר. ויאמר המלך אחשוורוש
 ויאמר לאסתר המלכה מי הוא ואיזה הוא, שחיס' (אמר לה לפיך
 כתוב בפסוק ויאמר ויאמר שתי פעמים אמירה ראשונה אמר לה מי
 הוא זה, ואף כשחאמר לריך אני לשאל עליו איזה הוא היכן הוא,
 אם ישנו בכל מדינות מלכותי יכולי לשלוח אחריו ולקחתי אותו משם
 ואם אינו במלכותי מה אני יכול לעשות חה היא אמירה שניי' ששאלה
 איזה הוא באיזה מקום הוא. ויאמר אסתר איש צר ואויב המן
 הרע הזה, בתשובה אחת השיבה לו על שתי אמירות, על אמירה
 ראשונה ששאל לה מי הוא זה השיבה אותו המן הרע, ועל אמירה
 שניי' שאמר לה איזה הוא בקרוב או ברחוק השיבה אותו לא מעבר
 לים הוא ולא בקנה ארך הוא אלא המן הרע הזה: ר' יוס'. נבעת,
 נבהל כמו בעותי אלקי יערטוני: ר' שמ'. והמלך קם בחמתו ממשחה:
 היין, לא הספיק לגמור. הסעודה מפני חמתו שנערה בו: ר' יוס'.
 לבקש רחמים. על נפשו כי כלחה, שהרי נגמרה אליו הרעה מאת
 המלך על אשר קם בחמתו ממשחה היין והמן נופל לבקש רחמים
 והגלה מאסתר: ר' שמ'. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה, עם
 כעם שהכעסתי באת לכבוש את המלכה עמי בבית. חפוי, בזה
 וכלימה. גם הנה העץ אשר עשה המן, פחר עוד לבד רעות הללו
 עשה רעה אחרת שעשה עך לחלוח את מרדכי אשר דבר טוב על המלך.
 וחמת המלך שככה, אותה חימה שקם בה ממשחה היין שככה:

פרשת ח'י

את בית המן, בני ובני בנותיו נחן לה לעבדים. ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה היא לה, כשבאה לבקש מלפניו על עמה ועל מולדתה. וחשם אסתר את מרדכי על בית המן, להיות ארון על נכסי המן ועל נפשות ביתו. והפול לפני רגליו וישט המלך את שרביט הזהב, כדי להעמידה. וכשר הדבר לפני המלך, להחיות עם שלא חטא שלא לאבדס יוחר ממה ששלח המן ספרים לאבד אומה חנם. וטובה אני בעיניו, שאני ראוי למלכות ששמא בתחילה כשהמליכני חילו הי' יודע בעמי ובמולדתי שגם הם עמדו מלכים אם טובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים: ר' יוס'. כי איכבה אוכל, כי האיק אוכל לעמוד ולקיים. ואראה לרוח עמי. באבון, באבד בני של מולדתי: ר' שמ'. הנה בית המן נחתי לאסתר ואחם כחבו על היהודים כטוב בעיניכם וגו', קל וחומר' הוא זה הנה בית המן שהיה גדול שבשרים נתתי לאסתר ואוחו חלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים דבר קל מה להשיב את מחשבתו אשר חשב על היהודים על אחת כמה וכמה, כשם שהוא כתב לאבד את כל היהודים ואחם בעצת המלך וגם אחם כחבו על היהודים כטוב בעיניכם כשם המלך וחתמו בעצת המלך. כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך, ונחתן ביד לאבד את כל היהודים חין להשיב פחד' חין לבטל אותה גזירה אם לא על ידי כתב אחר שיכתב בשם המלך ונחתם בעצת המלך. וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האח' בני הרמכים, רלים ששלח המן לה' נאמר צהן רוכבי סוסים ורלים ששלם מרדכי נאמר צהן רוכבי הרכש האחת' כדי לקדם שלוחים הראשונים: ר' יוס'. (כתוב בגליון ורוכבי רכש האחת' רלים סוסים שיש להם שמונה רגלים וקלים לרוץ) ולעסור על נפשם, לנקום נקמתם על נפשם להכרית שונאיהם ורדפיהם. ביום אחד, ינקמו נקמתם בכל המדינות והוא שלשה עשר באלול. ורחופים, נחוצים.

והרח נחנה. גזירה אשר גזרו על עמים אשר גזרו על ישראל כך הפך עליהם לרעה מדה במדה: ר' שמ'. ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות חבלת וחור, פתר' ומרדכי ילא מלח המלך לשלוח ספרים לבטל גזירת המן כמו שנתן לו רשוח. כל עומת שאמר למעלה ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר וילא בחוך העיר, באוחו הלשון הוא אומר עכשיו ילא מלפני המלך בלבוש מלכות וכן כל הענין בלשון שנכתב פורענותם של יהודים בו בלשון נחן הסופר דעתו לכחוב שמחחס כשבאה להם. כל עומת שאמר למעלה אבל גדול ליהודים הוא חור ואומר ליהודים היחה אורה. כל עומת שאמר למעלה שק ואפר יונע לרבים חור ואומר ורבים מעמי הארץ מחייהים:

פרשה ט'

וא"ש לא עמד בפניהם, לא עמד אדם בפרך ללחום לנגדם, ושחא מפוזר ומפורד בין העמים אחד בעיר ושנים במשפחה האין נחנו להם שרי המדינות לשלוט בשונאיהם, לכך נאמר וכל שרי המדינות והאחשתר' והפחות מנשאים את היהודים: ר' יוס'. כי נפל פחד מרדכי עליהם, לפי שהי' שר ושופט עליהם ומשנה למלך ומחיייראים הימנו. הולך וגדול, הולך ופעול כי גדול אינו שם דבר: ר' שמ'. ובבית לא שלחו את ידם, שלא יאמרו בשביל ממונס הרגוס ולא מפני שהם שונאים אותם. ויאמר המלך וגו' הרנו הי' ואבר, לאבד היו זריוס. חמש מאות איש ואח עשרת בני המן ובשאר מדינות המלך מה עשו, כאילו הי' מלטער על הדבר ומחוך דאגה אמר בשושן הבירה שהי' להם לירא שלא להרג הרג רב בעם המלך מפחד המלך הרגו היהודים ולאבד חמש מאות איש קל וחומר בשאר מדינות המלך שאין המלך שרוי במדינה מה עשו, ושחא תאמר שאני ניחם

על שאמרחי לך במשחה היין מה שאלתך וינתן לך גם ענה במקומי
 אני עומד מה שאלתך וינתן לך וגו' : אמרה לו אם בעיניך דבר
 גדול שהרוו בשונאיהם חמש מאות איש בעיני הוא דבר קטן אבל
 אם על המלך טוב לעשות את שאלתי ינתן גם מחר ליהודים אשר
 בשושן לעשות כדח היו' ולא עשרת בני המן שהרגום כבר יתלו על
 העץ לאחר מיחתן להפחיד את האויבים אשר לא יריומו ידם עוד
 נגד ישראל. ועסוד, ופעול. על נפשם, פתח' על מבקשי נפשם.
 ונחמאויביהם, פתח' כדי לנחמאויביהם ואומר (ש"ב) והניחותי לך מכל
 אויביך : ר' יוס'. ביום שלשה עשר, אוחס יהודים אשר בשאר
 מדינות המלך הרגו בשונאיהם ביום שלשה עשר ועשו יו"ט למחרתו
 ביום ארבעה עשר, והיהודים אשר בשושן הרגו בשלשה עשר ובארבעה
 עשר ועשו יום טוב בחמשה עשר : ר' שמ'. על כן היהודים הפרזים
 היושבים בערי הפרוזת, שלא נקמו בשונאיהם אלא בשלשה עשר בלבד
 עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשחה ויו"ט ביום
 שנמו בו מאויביהם, והיהודים אשר בשושן נקהלו על אויביהם בשלשה
 עשר ובארבעה עשר בו. לכד עושים יום חמשה עשר יום משחה
 ושמחה : ר' יוס'. ומשלוח, שם דבר כמו מזמור ומגדול : ר' שמ'.
 ויחזוב מרדכי את הדברים האלה, כל האמור למעלה כי לא נתקנא
 המן במרדכי וכי לא נישאת אסתר למלכות וביטלה גזירתו הכל נחב
 מה ראה לעשות משחה ומה הגיע אליהם, זו גזירת המן וישועת
 אסתר ומרדכי. להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר,
 היהודים הפרזים : ואת יום חמשה עשר בו. היהודים אשר בשושן
 בכל שנה ושנה. ומשלוח מנח איש לרעהו, שאינו לריך לו. ומחנות
 לאביונים, מפני שהם לריכוס. וקיבל, וקבלת היהודים. אשר החלו
 לעשות, כך כתבו להם אחימו בית ישראל אשר בכל מדינות המלך
 אחשורוש אודיע לכם שכבר החלו לעשות במקומנו בארבעה עשר
 ובחמשה עשר באדר. ואת אשר כתב מרדכי עליהם, שינהוג הדבר
 לדורות ומה ראו לעשות יום טוב ומה ראה אחשורוש שגור להשמיד

להרוג את כל היהודים. כי הזמן בן המרתא צורר כל היהודים חשב
 על היהודים לאבדם, כענין הזה הי' כתוב באיגרת איש אחד קם
 עליו להאבידנו בימי המלך אחשורוש והמן האגבי שמו, והיתה לו
 חמות מורע בנימין ושמה אסתר וחלקח אל המלך ובבואה לפני המלך
 לבקש מלפניו על עמה אמר המלך עם הספר שכבר הגיע לכם מפעם
 הראשון להעביר את רעת המן האגבי לבד מדברי האגרת הראשונה
 אמר דבר זה שישב מחשבתי הרעה אשר חשב על היהודים על
 ראשונים וחלו אחיו ואת בניו על העץ יודע לכם אחינו בית ישראל
 שכברתלו אחיו ואת בניו על העץ, כי באגרת הראשונה לא נכתב
 כי אם להעביר את רעת המן אשר שלטו היהודים המה בשונאיהם
 אבל לא נכתב באגרת זאת מה ראו על ככה שגזרו להשמיד ולהרוג
 ולאבד את כל היהודים ומה ראו עבשיו שגזרו שיהא הדבר נהפך
 אשר שלטו היהודים המה בשונאיהם כי השעה היתה לחוקה לא
 היתה השעה להאריך באיגרות ולא כתבו בהן כי אם להעביר את
 רעת המן האגבי אשר שלטו היהודים בשונאיהם כי הרלים ילאו
 דחופים בדבר המלך ולא הי' פנאי להאריך, אבל באיגרת הפורים
 הזאת השניח הודיעו ליהודים אשר בכל מדינות אחשורוש ומה ראה
 אחשורוש לשעבר שגזר להשמיד את כל היהודים, ומה ראה עכשיו
 להעביר את רעת המן האגבי, ושישלטו היהודים המה בשונאיהם
 ולעשות ימי משחה ושמחה, הכל כתבו להם באגרת הפורים הזאת
 השניח דכתי' ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וגו'
 לקיים עליהם להיות עושים את יום הרבעה עשר לחדש אדר ואת
 יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה. קימו וקבלו היהודים עליהם
 ועל זרעם, כשהגיעה האיגרת הזאת אליהם שכתב מרדכי עליהם
 לעשות ימי משחה ושמחה בכל שנה ושנה והם מקיימים עליהם ועל
 זרעם, ועל כל הנלוים עליהם, אלו הגרים כענין מאמר ונלוה הגה
 עליהם, ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה וגו'. והימים
 האלה נזכרים, על ידי מקרא מגילה, ונעשים, ימי משחה ושמחה

ומשלוח מנחת איש לרעהו ומחנות לאביונים: ר' יוס'. לא יעברו:
 לא יפסקו. לא יסוף, עד חוס מתרגמי' עד דסף, יסוף מן סף,
 יסור מן בר, ישוב מן שב: ר' שמואל'. את כל חוקף, פתח כל
 חזק שיוכל לעשות בדבר. לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית,
 פתח' לקיים את איגרת השנית שכתוב בה לעשות פורים. לקיים
 את ימי הפורים האלה בוסניהם, כמקיים יי) דברי הנזמות חתקחם.
 ומאמר אסתר קיים דברי הפורים, פתח' ליווי אסתר כמו ולא מאמר
 מרדכי אסתר עושה: ר' יוס'. קיים, כמו איצד ושיצר: ר' שח':

פרשה י'

וישם המלך אחשורוש מס, לפי שכתוב למעלה והנחה למדינות.
 עשה שב וישימם למס עובד. וכל מעשה חקפו וגבורתו ופרשת גדולת
 מרדכי הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס.
 פתח' דברי נסים וגוראות שריוכין לפרסום הנם כתבתי לך בספר זה
 ודברים שאין חלל דברי טיולים כגון מעשה חקפו וגבורתו של
 אחשורוש ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך שהם דברים של חול
 אין כדי לכחבם כאן שהרי מגילה זו נאמרה בלשון הקודש ונכתבה
 בין הכתובים ואם רטוך לטייל בדברים של חול במעשה חקפו של
 אחשורוש וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי הלא הם כתובים על ספר
 דברי הימים למלכי מדי ופרס.

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי
 לרוב אחיו, לימדך שמקלה אחיו שלא היל רטי להם שהיו מלינים

אחריו לומר ראו מה עשה לנו מרדכי שנחגר בהמן ועל ידו נמכרנו
להשמיד ולהרוג ולאבד לולי ד' שהי' לנו שלב מלכים בידו והטה לב
המלך לטווח אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם: ר' יוס'. לרוב
אחיו. לא דקדק הכתוב הוא הדין לכל אחיו לפי פשוטו: ר' שמו'.
חזק בעב לעמו. לפני המלך והשרים ודובר שלום לכל זרעו:

ת"ם

פירושים על רוח לר' יוסף קרא לרשב"ם לדונש לר' מנחם בר חלבו ולאיש פלוגי ז"ל

פרשה א'

שפוט, לשון פעול. ויהי בימי שפוט השופטים, לפני מלך
 מלך לבני ישראל נהי' הדבר הזה שהיו נשפטים על ידי רועים שופטים.
 ויהי בימי, ויהי רעב, כך נהגין בכמה מקומות שחי הויות חמפות,
 והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ציבשת: ר' שמ'. ויהי
 בימי שפוט השופטים, בא הכחוב ללמדך האך נחגלגל הדבר
 שאלימלך שהי' מאלופי יהודה והי' יכול לישא לבניו מן הגדולים שבשבת
 יהודה מה להם שנשאו נשים מואציות ועל ידי שנחגיירה רוח לשם
 שמים מה פועל נשחלמה שיגאה ממנה מלכות: ר' יוס'. וילך איש,
 עשיר גדול הי' ופרנס הדור וילא מפני ארע העין שהיחה עינו ארה
 בעניים הבאים לדוחקו לכך נעש: ר' שלמ'. ואינו פשט כי לא
 מפני ארע העין ילא אלא מפני הרעב כמו שנאמ' וחשב משדה מואב,
 כי שמעה צעדה מואב כי פקד ד' אה עמו לחם להם לחם, אלמא
 חזין שמפני הרעב ילא. בשדה מואב קנפונ' ש' בלעו. אפרתים,
 כך נקראים על שם מקומם בית לחם ואפרת אחת היא שנאמר
 ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם. איש נעמי, בעלה של נעמי:
 ר' שמ'. וימת אלימלך, ללמדך אילו הי' קיים לא הי' מניח לבניו
 שישאו נשים נכריות: ר' יוס'. גם שניהם, כבר מח אלימלך ואחרי

קן מחו גם שני בניו אחריו: ר' שמ' . גם שניהם , מהו גם בתחילה
 לקו במחוגם ומחו גמליהם ומקניהם ואחרי כך מחו הם: ר' שלמה .
 כי שמעה , כבר שהרי נפקדו בני עירה והי' שובע בדרך . לשוב ,
 כדי לשוב: ר' שמ' . וחצא מן המקום , למה נאמר הרי נאמר משמ'
 מהיכן חשב אם לא חלא ממקום שהיתה שם חלא מגיד שיליאת
 לדיק מן המקום עשה רושם פונה פונה שבהה של העיר: ר'
 של' . יעש ד' עמכם חסד כאשר עשיחם עם המחיים ועמדי ,
 שאפע"פ שמחו בני' עזבו ארך מולדתן וילאו עמה: ר' יוס' . יתן ד'
 לכם ומצאן מנוחה אשה בית אשה , כאלו אומרת טוב לכם שתהיו
 שואות בדרך מולדתכן ומלאן מנוחה אשה בית אישה משתהיין מחגלגלות
 עמי בדרך נכרי' . וחשק להן , נשיקה של פרישות בנוהג שבטולם שכל
 הכורש מריעו נושקו והולך . וחא' לה כי אהך נשוב לעמך , היא
 אומרת להן יתן ד' לכם ומלאן מנוחה אשה בית אישה , והן משיבות
 לה כי אהך נשוב לעמך כלומר אין לנו שואות מעתה חלא לעמך ,
 והיא משיבתן שובנה בנותי למה חלכנה עמי , אם להשא לבני
 עמי אתם שבות עמי אין אדם מישראל מניח בנות ישראל וישא אחקן ,
 ושאלו חלמרו חני שהחלותי להחמתן בכס יהיו לי בניס והיו לכם
 לאנשים לכך נאמר העוד לי בניס במעי והיו לכם לאנשים . שבנה
 בנותי לכנה כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה ,
 פחר' אפי' אם הייתי בימי נעורותי שהייתי יכולה לומר יש לי תקוה
 להוליד בניס , או אפי' הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בניס , הלהן
 חשברנה , ענין תקוה כמו חליך ישברו . עד אשר יגדלו , הלהן
 חלכנה . הלהן הענינה , שהינה יושבות עגומות בשבילם מלהחמוה
 הוא . ר' שמ' ור' יוס' תרזייהו אמרו הענינה ענין עיגון היא מגורת
 עגה , כאשר יאמר תעטינה מן עשה חבטינה מן בנה , חבל רבנא
 שלמ' אומר תעטינה לשק איסור כלל כמו עג עוגה ועמד בחוכה .
 ולא יתכן לפרש לשון עיגון שאס כן הי' לינקד הל"ון דגש או לכחוב שני
 מנ"ן . אל בנותי כי בר לי כואד מכם , מר לי מאד יותר מכם ,

שחם איפשר לכם להינשא לאנשים אבל אישי זבני שמחו אי איפשר
 שישובו עוד וגם אני זקנתי מהיות לאיש, וכן מפרש והולך. כי יצא בי יד ה'
 פתרונו כי ילא ולא בכס. יד. מכה כמו הנה יד ד' הוה. וחשאינה
 קולן וחבכינה עוד. בכי' של פרישות. ותשק ערפה לחמחה, יכס
 לפרוש ממנה ולחזור למקומה ורוח דבקה בה. ותאמר הנה שבה
 יבמתך אל עמה ואל אלהי' שובי אחרי יבמתך, אל עמך ואל
 חלקיך: ר' יוס'. הנה שבה טעם למעלה בשי"ן לשון עבר הוא, אבל
 צבקר היא שבה טעם למעלה בבי"ח ולשון הווה וכן כולם, וכל ריעי'
 מחפחדים*) בטעמיהם בין לשון הווה ללשון עבר. אל חפגעי, כמו
 אל חפגע צי: ר' שמ'. כי אל אשר חלכי אלך, לפי שאמר למעלה
 וחלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה היא אומרת כי אל אשר חלכ
 אלך. ובאשר חליני אליך, מוטב ללון עמך כאורח נטה ללון ולא
 להשקע במקומי בפלטים חסובים. עמך עמי ואלקיך אלקי, לפי
 שאמרה למעלה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהי' וגו' היא משיבה
 עמך עמי ואלקיך חלקי. באשר חמות אמות ושם אקבר, פחה'
 עד יוס המיתה לא אפריד מך, כמו שמפרש בסוף המקרא כי
 חמות יפריד ציני ובינך, אבל בעודנו בחיים לא נפרד אשה מאת
 רעותה. ושם אקבר, פחה' גם כשאמות אבקש שיקברו אותי אצלך
 מפני אהבה שהיתה ביננו בחיים. ולפי דרכינו מהוך דקדוק הלשון
 שאמרה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהי' חמה למד שחגיגת
 כששם למחלוק וכליון, שאין הלשון של שבה נופל אלא באשה שחגיגתה
 ועכשו שבה לקדמותה אל עמה ואל חלקי: ר' יוס': כה יעשה ה'
 לי, כאשר ששבע לחבירו בלשון וכה יוסיף לי טובה אם יפריד ציני
 ובינך שום דבר כי אם חמות: ר' שמ'. כי אני אשר חלכי אלך,
 מכאן אמרו גר שבה להחגיג מודעין אותו מקלת עונשין שם בא
 לחזור בו יחזור, שמחוך דברי' של רוח חמה למה מה אמרה לה נעמי

חסור לנו לנחת חזק לחחוס בשבת חמרה לה לאשר חלכי חלק, חסור
 לנו להחייחד נקבה עם זכר שאינה אשה שלו חמרה באשר חלכי
 חלין, עמינו מובדלין בשש מאות ושלש עשרה ממות חמרה לה עמך
 עמי, חסור לנו ע"ז חמרה לה וחלחיק חלכי, ארבע מיתוח נמסח
 לבית דין חמרה לה באשר חמתי חמות, ושתי קברות מחוקנין לבית
 דין אחד לנסקלין ולשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין חמרה לה שס
 חקבר: כה יעשה ד' לי, כאשר החחיל להרע שינאה ידו כי להמית
 חוסי ולירד מנכסי, חס יפריד ביני וביך כי חס חמות, וחחלל לדבר
 חלי', מכאן חמח חין מרצן עליו וחין מדקדקן עליו: רבי שלמה.
 וחרא כי מחאמצת היא ללכת אחת, דברי רוח שאמרה אל חפגעי
 כי לעובך לשוב מאחרך וכו' חמח על דברי נעמי שאמרה טובי אחרי
 יבמחך. וחחלל לדבר אלי', כיון שראתה כי מחאמצת היא ללכת
 חתה חולה מלומר לה טובי וקבלה עלי' להוליכה עמה כמו שמפרש
 וחלכנה שחיהן עד צואנה בית לחם. ויהי כבואנה בית לחם וחחום
 כל העיר עליהם וחאמרנה הזאת נעמי, מלמד שנשתנו פני' מפני
 טק העתים שעברו עלי' וחמכו עלי' לומר הזאת נעמי. וחאמר
 אליהן קראן לי מרה, לאשה שכלתה ימי' בטוב ושנותי' בנעימים
 ראוי לקרות נעמי חבל לי אל חקראן לי נעמי חילוף ימים נעימים.
 קראן לי מרה, פחר' נפש מרה: ר' יוס'. וחחום, כמו וחחום, ולא
 יחכן לפרש שנחממה העיר שחם כן הי' לינקד ה"ה בפחח וחחם כמו
 וחחם וחקע וחלק וילך. חמר, לשון הפעיל כמו הרע הפר: ר' שמ'.
 וריקם השיבני, ריקם שס דבר הוא ומרמטון' בלע', וק לא יראו
 פני ריקם שס דבר הוא. ור' ענה בי, פח' העיד בי, עוונותי ענו
 בי, ממה שהשיבני ריקם כאלו העיד בי שעוונותי הטו חלה וחטאותי
 מנעו הטוב ממני. מסורה זה חפוס בידך כל מקום שחמלא ב' אחר
 עניי' הוא לשון עדות, חגי ענו בי, וענתה בי לדקתי, לא חענה
 בריעך, וחעידה בס, ומקום שלא חמלא ב' הוא לשון עני' כמו וכפיש
 מעץ יענה כך מלאחי במחברת רונש. וחשב נעמי ורות המואבי'

כלחה עמה, והלא כבר נאמר למעלה ותלכנה שחיהן עד בואנה בית לחם ומה לריך לומר עוד וחשב נעמי ורוח המואבי' אלא זה פתרונו משעה ששבה נעמי ורוח המואבי' כלחה עמה אירע הדבר שבאו בית לחם בתחילת קציר שעורים. ודרך זה חפוס בכל כ"ד ספרים בכל חקום שתמלא שכולל דבר אחד שני פעמים, הראשון לספר מעשה והשני פתרון ומשנעשה דבר זה אירע אחרי כן כך כמו שמלינו בסוף ספר שופטים וישב הכסף לאמו וכתב אחריו את חלק ומאה הכסף לאמו. וכה פתרון מקרא השני כשהשיב את חלק ומאה הכסף לאמו אוחו שעה ותקח אמו מאתים כסף ותתנהו לזורק וגו', חף כאן מפני שריך לומר היאך הוקרה מקרה רוח חלקה השדה לבועז הזורק לכפול ולומר שביאחן לבית לחם הי' בתחילת קציר שעורים:

פרשה ב'

מודע, פתרונו קרוז לאישה כמו מודע לבניה תקרא. אחר אשר אמצא חן בעיניו, כך אמרה לה רוח לחמותה כל מי שיוכל ללקוט בשבלים כל אחד ואחד נוחן עינו בשדה קרוזיו איש אחר מכירו ואני אין לי מכיר אלא אלך לי אחר אדם אשר אמלא חן בעיניו שקבלני ללקוט בשדה שלו. ויקר מקרה, כך אירע המעשה שהוקרה לה לבוא בחלקה השדה לבועז: ר' יוס'. ויאמר לקוצרים ר' עמכם, מכאן לימדונו רבותי דרך ארץ ואיננו פשוט. הנצב על הקוצרים, שהיה עומד עליהם לזרם במלאכתם: ר' שמו'. ויאמר בועז לנער הנצב על הקוצרים. למי הנערה הזאת, מנהג העולם כל מי שבזר כרמו או קולר שדהו מעמיד ממונה אחד שלא יכניס אדם נכרי ליכנס בתוך שדהו בשעת קצירה כי אם שארו הקרוז אליו וכשבא בועז לא שאל על נערוה אחרות שהי' מכיר ולא גער בנערו הנצב על הקוצרים על מה הניח אותן הנערוה ללקוט אלא על רוח שמדמית בעיניו כנכרי'

הקפיד ושאל עלי' למי הנערה הזאת כאלו גוער בו למה נתן לה רשות ללקוט . ויען הנער הנצב על הקוצרים נערה מואבי' היא השבה עם נעמי משרה מואב , כאלו משיבו חץ זו מחמת קריבות צאה לכאן . והאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים , כל זה דברי הנער (על הקולרים שמספר לבועו שכשנכנסה זו בשדה זה ללקוט אמרה לו אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקולרים . וכתבוא וגו' זה שבהה הבית מעט , כאלו משיבו חץ לך להקפיד על דבר זה חפז' היא כרזי' שהרי עמדה מאז הבוקר ועד עתה ולא לקטה אלא זה מעט לצורך חמותה שיושבת בבית ומלכה לה . זה שבתה הבית מעט , פתח ר' מנחם בר חלבון זה מעט לשבתה הבית . . ויאמר בועו אל רוח הלא שמעת בחי אל חלכי ללקוט בשדה אחר , לאחר שיאמר לה אל חלכי ללקוט בשדה אחר מה צריך לומר וגם לא תעבורי מזה אלא כך אמר לה אל חלכי ללקוט בשדה אחר שלא יפגעוך בשדה אחר שדבר כיעור ונוול לאשה שבחורים נוגעים בה . אם תאמר חץ כאלו יפגעו בי נערי בעו לכך נאמר זכה חרבקין עם נערוותי ואת הנערים צויהי לבלתי נגעך , וכן חמותה אומרת לה טוב בחי כי חלתי עם נערוותי ולא יפגעו בך בשדה אחר , ושם תאמר כמו יקטור זה בעל כורחי יש לי ללכת בשדה אחר לכך נאמר עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן כלומר עיניך ולכך יהיו אחר הקולרים שלי ללקוט אחריהם בכל שדה ושדה אשר יקטורו . וכן גם רוח מספרת לחמותה גם כי אמר אלי עכ' הנערים אשר לי חרבקין עד אם כלו את כל הקטור אשר לי . וצמיח , ואם חתי למאה למים דרך בני אדם להיות למאים בעת הקטור מפני חוס היום . והלכת אל הכלים ושתי' מאשר ישאבו הנערים , אע"פ ששאר חביונים היוצאים ללקוט אחרי הקולרים אינם רשאים ללכת אל הכלים לשחות מאשר ישאבון הנערים

ותשתחו ארצה, ליתן לו חן ומסד. מדוע מצאתי חן בעיניך להבירני
 ואנכי נכרי, ומה ראית להבירני. ויען בועז ויאמר לה חגד
 הוגד לי, למה שני פעמים פחרו הוגד אשר עזבת אביך ואמך
 הוגד אשר עזבת ארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת חמול
 שלשום, שאילו לא הי' לך אב ואם בשילחת משם הייתי חולה הדבר
 כדי להחעק מישראל ילאת, או אילו ילאת ממקום אחר שלא ממקום
 מסרחתיך ומולדתיך שאין מכירין אותך הייתי חולה הדבר כדי להגשא
 לאיש ילאת משם, אבל עכשיו אין לחלות הדבר בצורך פרנסה שהרי
 אביך ואמך קיימין ואין לחלות הדבר כדי להגשא לאיש ילאת משם
 שהרי צחוק עמך ישבת ועזבת ארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא
 ידעת וקשה לכל אדם ליקח אשה שאינו מכיר בה לפיכך אין לחלות
 הדבר שבאת לך כי אם לחסות תחת כנפיו, כל לשון חסיון בלע'
 אבר'אמ'ט'. ישלם ד' פעליך ותהי משכורתך שלמה, לפי שהאשה
 העוזבת בית אבי' ובית מולדתה ויוצאת לעם אשר לא ידעת מחסרת
 פרנסתה ומחסרת איש הראוי לה לפיכך הוא מברכה ישלם ד' פעליך
 ותהי משכורתך שלמה, פתח' כל מה שחסרת בשביל שילאת לחסות
 תחת כנפיו ישלם לך הקב"ה משלם פרנסה ומנות אשר ייטב לך.
 ואנכי לא אהי', איני חשבה להיות אפי' כאלת משפחותיך. וטבלת
 פתך בחומץ, מלאן שהחומץ יפה לשרב. ויצבט לה קלי, פתח'
 הוסיט לה כמו ששנינו אחרים וחוק וצית הלגיטה ומפרש בגמ' מקום
 שצבטין בו. ותאכל ותשבע ותחר, לפי שאומר בסמוך וחולא ותחן
 לה חת אשר הוחירה משבעה קדם ולימדך שהוחירה. ותוחר, הי'
 לינקד ותוחר לשון הפעיל וסוף פסוק פותח התי"ו, מכל מקום לשון
 מפעיל הוא כמו היפר היתו. גם בין העמרים חלקט, שאר
 המלקטים אינן רשאין ללקוט בין העמרים שלא ישמטו השבלים מן
 העמרים אבל זו בין העמרים חלקט. ולא תכלימוה, פתח' לא

חשיבו פני' ריקם נלאשקוודיט'ם בלע', כמו הגערים אשר לך היו עמנו ולא הכלמוס, שפחר' לא חללו מהם ולא מנעונו מכל אשר שאלו ממנו, וכן אין מכלים דבר בארץ שפחרונו אין אדם מונע מחבירו דבר, ואשט"ל אל"טר שקוודיט'ד בלע', לפי שכולם מליאים ואין גם לביון כמו שמפרש מקום שאין שם מחסור כל דבר אשר בארץ. וגם שול' חשולו לה מן הצבחים, פחר' השלך חשליכו לה מלא פיסת יד' שאדם חופס בשעת קלירה קורא לבתים וכן בלשון המשנה מלאן לבתים או כרוכות. שול' חשולו, מגורת שלל כמו סך חסונו: ר' שמ'. שול' חשולו, שכה חשכחו עשו עלמיכם כאלו אחס' טוכחים. איפה לקטת היום ואנה עשיית, לשון ריוח ולשון שכר כמו עשה לי את החיל הזה ומחרג' קנה לי, וכן וחעש הארץ בשבע שני השבע שפחר' הרויחה, וכן ועשת את החבואה לשל'. אנה עשית או אשיט וודינר' בלע'. יהי מכירך ברוך, כמו איש מאת מכירו. מה ראתה נעמי לשאל לה איפה לקטת היום ומה ראתה לומר יהי מכירך ברוך אלל' כיון שראתה שהביאה איפה שעורים. ליום אחד מה שאין אדם אחד היואל ללקוט. אחרי הקולרים יכול ללקוט לעשרה ימים אמרה אין זה לקט, שמא אלל' אחד קרוציו ליקטת היום שהבאת כל זה אמרה לה איפה ליקטת היום שאי אפשר להביא כל כך אלל' אם כן ליקטת אלל' אחד ממכירנו, לפיכך היא אומרת יהי מכירך ברוך. וגם כי אמר אלי, לבד הטובה אשר עשה עמי היום. עד אם כלו, פחר' עד אשר כלו וכן אם רחך עד אשר רחך.

פרשה ג'

טודעהנו, מודעת שס דבר הוא כמו מודע: ר' שמ'. בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך, לגל איש שמהא נישאתלו

נקרא מנוח כמו שאמר למעלה ומלאן מנוחה אשה בית אישה; אבל פעמים שאשה נשאלה לאיש והוא בו בזה אין זו מנוחה שלימה, אבל אבקש מנוח אשר ייטב בך והוא בועו מודעתנו אשר היית עם נערוותיו שהוא אדם לחק ולא יבא בו בך. והנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה, דבר מגונה הוא. לאשה לבקש איש אחד בביתו בפני ביתו מפני החשד אבל הלילה זורה הוא את גורן השעורים ובוהי בלט בנתח וגלית מרגלותיו ושכבת. והוא יגיד לך את אשר תעשין, אם יקחך לאשה או ישיאך לאחר. תעשין, כמו שיאמר לרבים תעשו תעשון כן יאמר לנקיבה תעשי תעשין. וחגל, כמו וחגלה כמו וחכל וחכלה:

ח צ י

וידוי בחצי הלילה ויחרר האיש וילפח והנה אשה שוכבת מרגלותיו, מקרא מסורס הוא ופתרונו מסופו לראשו חזק פתח' כשיעור משנתו ופסע ידיו ורגליו והרגיש שהאשה שוכבת מרגלותיו בדבר זה חרד. וילפח, לשון פישוט ידיים ורגלים ולשון עיקוס כמנהג האדם שניעור משנתו פושט ידיו ורגליו ומעקם לכאן ולכאן וכן וילפח שמשך אשטורש"ט בלע', אף כאן וילפח אשטורש"ט בלע'. ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אחיה, כאלו אומרת לא לשם זנות באתי לכאן אלא להינשא לך כי גואל אחיה, מה שסתום כאן מפורש בסוף הספר ביום קמותך השדה מיד נעמי מאת רוח המואבי' אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו. ופרשת כנפיך, לשון נישואין כמו ואפרש כנפי עליך והנסה ערותך. היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לבת אחרי הבהורים אם דל ואם עשיר, עד שלא באת אנלי הייתי יכול לתלות הדבר שעל כך נחגיגרת שהיום

אז מחר תחני עיניך בלחוד מן הצפורים ותינשאי לו שרונה אשה בצמור
 דל מוקן עשיר חבל עכשיו נחברר הדבר שלא בלח חלא לשם שמים
 להחגייר: כי יודע כל שער עמי כי אשת היל אח, פחר' יש
 חדם שנושא אשה ממטפחה ובוש ומחגנה בה מפני מטפחה חבל
 חני חס אשא חותך חני מחגנה כך חלא מחכבד ומחטטר כך כי
 יודע כל שער עמי כי אשת היל חח ואשת חיל עטרת בעלה: ר'
 יוסי. ממני, יוחר ממני: ר' שמ'. ליני הליליה והי' בבקר אם
 יגאלך טוב יגאל, פחר' חס יגאלך גואל הקרוב ממני הרי טוב יגאל:
 ויאמר אל יודע, מוסב על ותקום בטרם יכיר וגו' הוא יורה
 לקום כי חמר חין כבודי שיודע כי בלח האשה הגורן. הבי, כמו
 הבה נתחכמה לו. המטפחה, עליח. שש שעורים, שש מדות
 שעורים במידה היואלה ורגיל בעיר. וחאמר מי אח בחי, פחר'
 מה מלחח בחי, וכן ויבואו אל לחיהם ויאמרו מי לחס שפחרנו מה
 מלחחם. וחגד לה אח כל אשר עשה לה האיש, שהבטיחה
 לכונסה. וחאמר שש השעורים האלה נחן לי כי אמר אלי אל
 חבואי ריקם אל חמותך, שחס חאמר מה לורך לך בשש השעורים
 מאחר שהבטיחך לישא חותך הרי כל אשר לו בידך לכך הולך לפרש
 לא לנרני נחן לי חלא כי חמר חלי אל חבואי ריקם אל חמותך.
 וחאמר שבי בחי, המחויני. כי לא ישקט האיש, חמר שנסבע
 לך לכלוח הדבר בבקר. כי אם בלה, עד שיכלה האיש חח דברו
 היום אשר דבר בושו אל רוח:

פרישה ד'

ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני, פחר' יש לי לגלות
 לך הדבר עמון ומכוסה, ודומה לו אל מקום פלוני אלמוני תחנותי

חרגונו לאחר כסי וטמור; אחר בית משרנו. פלוני, כמו כי יפלא
 ממך הדבר וחרגונו ארץ יחכסי. אלמוני, לשון חלם ששחק
 הדבר ולא נתגלה עד היום. ואני אמרתי אגלה אנך לאמר
 ואדעה כי אין וולתך לגאול ואנכי אחרוך, פחרוני ולדעה שאין
 וולתך קרוב אחר לגאול כי אם אני, אני קרוב אחרוך יותר מכל
 קרובי אלימלך. ביום קנותך השדה מיד נעמי ומיד רוח המואבי
 אשח המח קניתי, פחר' את ראשי⁶ לגאול את השדה מיד אוחו
 אם לא תקנהו בחילה מיד נעמי ומיד רוח המואבי אשח המח
 שכל אשר לאלימלך וכל אשר לכליון ומחלון משועבדים לנשותיהם
 בכחובתם ואין הרקעות שלהן ניקנין אלא למי שיקנה את רוח
 המואבי לו לאשה כדי להקיים שם המח על נחלתו, שכל מי שיעבד
 אל השדה וישאל למי השדה זו ישיבהו של איש פלוני הוא ויחמה
 והלא של מחלון הי' ישיבהו הוא נשא את אלמנתו נמלא שם המח
 חכר על נחלתו. פן אשחית את נחלתי, איני יכול לגאול נחלם
 זו אם לא אמכור את נחלתי ואיני רוצה להשחית את נחלתי כדי
 לגאול נחלת אחרים. שלף איש געלו ונתן לדעהו, מה שדורות
 כלו עכשו קנין בקנין בכסף בגדיהם היו דורות הראשונים קנין
 על ידי ששלף איש געלו ונתן לדעהו. וזאת החעודה בישראל,
 הקנין הוא עדות בישראל. שלאחר שמעידין עדים שהקנה לו בקנין
 אין לאחר קנין כלום חרעומות. להקים שם המח על נחלתו ולא
 יכרת שם המח וגו', כל אדם מישראל אפי' רחוק שלא הי' מקרובי
 אלימלך והי' קונה את רוח המואבי לו לאשה וגו' הי' קונה את
 השדה מיד נעמי אפי' ק הי' מקיים שם המח על נחלתו לפי שהרקעות
 משועבדים לכחובתם אבל מעם אחיו ומשער מקומו הי' נכרת שם
 המח, אבל עכשו נשא את רוח המואבי אשח מחלון אחד מקרובי
 אלימלך לא יכרת שם המח מעם אחיו ומשער מקומו. כרחל

⁶ (אולי צ"ל איך רציה.)

וכלאה אשר בנו שתיהם וגו', מה ראו הזקנים להזכיר אשר בנו
 שחיהו את בית ישראל בכאן חלל ראו כשאמר לו בועז לגואל לגאול
 את השדה הי' מזומן לגאול ויאמר אנכי אגאל כשחזר בועז ואמר לו
 ציוס קטחך השדה מיד נעמי ומאת רוח המואבי' אשת המת קמים
 להקים שם המת על נחלתו השיבו הגואל לא אוכל לגאול לי פן
 אשחית את נחלתי הציוו הזקנים שאינו מסרב לגאול חלל מפני רוח
 המואבי' שגנאי הי' לו לקחתה לפיכך אמרו לו הזקנים יחן ד' את
 האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שחיהו את בית ישראל,
 רחל ולאה עובדי ע"ז היו בא יעקב וגייר אותם ונשאו ובנו שחיהו
 את בית ישראל, ולא עוד חלל זקינו פרך ילא מחמר, וכל משפחתו
 ילאה מחמר חף אהה אס אהה נשא את רוח המואבי' אין אהה
 מחגנה בה, יהי רטן סיחן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל
 וכלאה. ועשה חיל באפרתה, פתח' שינח המלכות מן הזרע אשר
 יחן, לך מן הנערה הזאת, שאין חיל האמור כאן חלל מלכות כענין
 שנאמר בשאול ויעש חיל. וקרא שם בבית לחם, יהי רטן שחוליד
 בן ויקרא בו שמך. שם האמור כאן הוא בן כמו והכרתי לבבל שם
 ושאר בן ונכד, ששם האמור בכל כד ספרים הוא בן, ויקרא בהם
 שמי. ויקרא שמו בישראל, ויהי רטן שיחקיים בעולם שיראה
 זרע ויאריך ימים. והי' לך למשיבת נפש ולכלכל את שיבתך,
 ואם אמר רוח ילדה ונעמי איך יהי למשיבת נפש לכך נאמר אשר
 אהבתך ילדתו. ותקראנה שמו עובר, לומר זה יהא עובד את נעמי
 ומכלכל את שיבתה. ואלה תולדות פרץ, מה ראה הכחוב לייחס
 כאן חולדת פרך חלל ללמדך שבשביל שבאה רוח לחסות תחת כנפי
 השכינה ילאה ממנה מלכות הדק שחפרח צימיו: ר' יוסי. ואלה
 תולדות פרץ, לפי שייחס את דוד על שמה של רוח המואבי' חזר
 וייחסו על שם יהודה: רבנא שלמה:

פירושם על איבת לרשב"ם לר' יוסף קרא לר' מנחם ולאיש פלוני ז"ל

המקונן אשר יסד מגילת קינות אחו שיטתו לקונן בנוהג
 שבשולם בני האדם אשר האלמנה הנשארה יחידה ובדודה שכולה
 וגלמודה מכל ילדי ומאשה קוראה לתקונות להרבות קינות עלי'
 ופעמים הן תקונות במקום האלמנה כאלו הגיע הרעה עלי'
 ופעמים הן מדברות לאלמנה בקינתן ומחאוונת עלי' ופעמים הן
 מספרות קורות ואודות האלמנה לאחרים מחוץ קינתן . כן יסד
 המקונן הזה אח קינתו על ישראל פעמים הוא מדבר במקום כנסת
 ישראל ופעמים הוא מדבר אלי' ופעמים לאחרים עלי' . ואמר
 רבותי ירמיה' כתב מגילה זאת והיא המגילה אשר שרף יהויקים מלך
 יהודה באש אשר על האח ועל אותה שגשפה הוסיף עלי' דברים
 שנאמר (ירמיה ל"ו) ועוד טוסף עלי' דברים רבים כהמה כי מתחלה
 לא נכתבה טלה עד לבסוף:

פרישה א'

בדד, שם דבר יחידות וזוגותו דבר, משל. העיר, יושלים.
 רבתי, היו"ד אינה יחירה כי אם שהמעשה קבוע ורגיל להיות תמיד

המקרה מטיל בו יו"ד לפעמים כמו היושבי בשמים כי בכל עת הוא יושב בשמים וכן העיר הזאת תמיד היתה נהוגה להיות רבה ועלמה ברוב עמה. היתה למס, לשון הווה וכן ישבה לשון הווה וגם רוב המגילה בלשון הווה. כאלמנה. נשארה יחידה מבטל ויושבת לבילה וחפיות ראשה. רבתי בגוים, תמיד היתה רבנית בין האומות. שרתי במדינות, תמיד היתה שרית וגברתנית¹ במדינות. מלה כפול הוא ואין היודיץ יתירוח. היתה למס, עתה נהפך להפך וסיבה שהאומות היו מעלין לה מס בימי קדמה ועתה היא להם למס עובד: ר' שמ' : בכה הבכה בלילה, דוגמת כי וגם חונה. ודמעתה על לחי, בני סלה דומה לזה שבוכה בלילה. בשעה שאין בני אדם מלויין אללו לנחמו ובוכה דמעה אחר דמעה עד שדמעותיו דביקים לו על לחיו, שזה שבוכה ביום באים בני אדם אללו ומשעשעים וינחמים אותו אבל הבוכה בלילה עד שדמעותיו דביקים על לחיו אף הוא כשבוכה ביום דומה לבוכה בלילה ודמעתה על לחי מחוך שאין לה מחס. מכל אורהבי, פתרונו מכל אותם האומות שהיו דומין לשעבר כאורהבי. כל הנעי בגדו בה היו לה לאויבים, כל הגוים שהיו נראין לה לשעבר כאחים וכרעים בשעת גדולתה עכשו בשעת נרחה בגדו בה ולא די שלא עזרו לה אלא שהיו לה לאויבים. בגדולתה של ישראל אורהבי הי' חירס לדוד קורא לשלמה אחי דכתיב מה הערים אשר נתת לי אחי, צירידתן הוא אומר על שלשה פשעי אור ועל ארבעה לא אשיבנו על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו צרית אחים. גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה היא ישבה בגוים ולא מצאה מנוח, המקרה מסורס הוא וכה פת' מיום שגלתה יהודה וישבה לה בגוים מאותו היום לא מלאה מנוח מחמת עיניו שהאומות מענין אותה ומעבודה קשה שמעבדין אותה. כל רודפי השיגור בין המצרים, שכן אחת מולא שבכל מקום שהיו

¹ בבי' וגבר סגנית.

ישראל בורחים כשהיו מגיעים למיזר שכיניהם באים ומסגירים אותם. ברחו למערב באו עוזים והסגירו אותם, דכתיב על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיצנו על הגלותם גלות שלמה להסגיר. אדומים הורגים אותם דכתיב על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיצנו על רודפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרוף לעד אפו ועברחו שמרה נלח. דרכי ציון אבילות, עד כאן דבר ביהדות העיר והכל מוסב על העיר ועתה מדבר בדרכים שנשחנו ממנהגם, הן מליאות גידולי ירק מחמת שאין עולין לרגל זו היא אבילות דרכים. מועד, לאוכל מועד של הקב"ה: ר' שמ'. כל שערי, שהיו פהוטים חמיד יומם ולילה לא יסגרו שבאים לה ישראל מכל עריהם עכשיו שוממין שאין איש יונא ונכנס בהם. בהניה, שהיו מקבלים מישראל עשרים וארבעה מחנות כהונה עתה נלחמים: ר' יוס'. בתולותי, שהיו שמיחות עכשיו הן מליאות יגון. נוגות, מן יגה הוא מהטופי פ"א פעל ולמ"ד פעל כמו נטה, נכה וכן כי ד' הוגה אשר הוגה ד' שלפנינו. מגורת יגה יאמר יגון כמו מן חרה חרון, חזה חזון. ודיא, ציון עלמה מה לה מהם: ר' שמ'. היו צרי' לראש, כשהיו ישראל עושין רעו של מקום נאמר בהם ונתקד ד' לראש ולא לזנב חטאו לפניו היו צרי' לראש: ר' יוס'. אויבי' שלו, שלוח כי הו"ו של שלו היא יסוד בחיבה מגורת שלוח, ואל חתמה על אשר חבא ו"ו בסוף חיבה בשרק כי ו"ו אחרונה.... (אמר אהרן כאן הסר). זכרה ירושלים ימי עני' ומרודיה כל מחמורי' אשר היו מימי קדם, סק מנהג אדם שחבר בימי עניו ימי הטובה שהי' בטוב וכן איוב הוא אומר מי יתני כירחי קדם וגו' כאשר הייתי בימי חורפי אף כאן בימי עני' ומרודי' של ירושלים מזכרת כל מחמדי' אשר היו מימי קדם. ראזה צרים שחקו על משבחי', על ששבת ממנה כל טובה. לנידה היתה, לנוד. כל מכבדיה, לשעבר הוילוח עכשיו. כי ראו ערותה, כשיגלו האומות את ערותה. כל מעשי' מדמה לאשה זונה שבושטים אותה משפט נולפת העצבת אלוף יעורי' ואת ברית אלהי' שבה.

טומאתה בשולי' לא זכרה, דברו הנביאים לשון נקי' שולי' הוא' מקום ערוחה, וכן פחר' בהיותה בשלוותה וטומאתה בשולי' שהיתה מונה תחת בעלה באהבת ד' אח יהודה והמה פונים אל אלהיהם ולא זכרה כי מרה תהי' באחרונה. וחרד פלאים, כמו והפלה ד' אח מכותך. כי הגדיל אויב, כלומר כי הגדיל חויב לעשות. כי ראתה גיים באו מקרשה, אשר נזית לשעבר לא יבאו בקהל לך, חוהן שלא היו כשרין לבוא בקהל טון עמון ומואב ואדום עד דור שלישי והם באו מקדשה ולשעבר לא היו ראויין לבא בקהל ד' ועכשיו באו אפי' מקדשה שלא תאמר בני אדם שהן זרים ליכנס לבד בקודש אבל כשירים הן לבא בקהל גם הם באו מקדשה. זוללה, לשון זולל, כי הייתי זולת לבני אדם. לא אליכם כל עוברי דרך, לא יבא אליכם כל עוברי דרך מה שהגיע אלי בעוני. הביטו וראו אם יש מכאוב במכאובי, אשר פעל עמי כמה דורות הטאו מיום שנכנסו לארץ ובטלן לא נחרבה ירושלים בימיהן אלא בימיו. אשר הוגה ד' ביום חרון אפו, אשר שבר ציוס חרון אפו. ממרום שלח אש בעצמותי, כמו וירד על הכרובים ועל החימרות את הזכב. נשקד על פשעי בידו, פי' ניבט על פשעי כמו ועולתה קפלה פי' ופת' טפה ומביט על כל פשעי והכל פקוד בידו. ישחרנו, פשעים רבו והלכו עד שרבו שריגים עד שעלו על נוארי והכשיל כחי. סלה כל אבירי, סלה מגרת וסר מרע משחולל שפת' עשו' כמסילה והכל דשן בה אף כאן סלה רמס כל אבירי וישימם כעפר לדוש. גח דרך ד' לבחולת בח יהודה, לעס יהודה שדומה לבחולה היושבת בשלוותה שלא נסחה כף רגלה הג על הארץ. פרשה ציון, שזברה ידי' כמו הלא פרח לרעב לחמך שפחתו בנע לרעב זון לא יפרשו להם על אבל לנהמו פחתו לא שבו לחם על אבל להבריח. קראתי למאהבי המה רימוני, חומות עולם שדבקתי בהן באהבה כמו בני אשור ובני בבל ונ' הם הריעו לי יחר מכל החומות. מייעי חמרמרו, כאותה ששנינו נחמרו בני מעי' פחר' מעי רחמו. כל

אויבי שמעו, שהיתה גזירה נגזרה מאחך. הבאתה יום קראת; מכמה שנים שקראת על ידי הגזיף לבוא נבוכדנצר על ירושלים ולהחריבה. אמר ר' לוי שמונה שנים היתה בת קול מפולגת בביתו של אחוה רשע ואמרה עבדא בישא קוס מחוב ביתא דמך דבנאי לא שמע לי:

פרשה ב'

איבה יעיב, פתרונו יחסיך לשון עבוס. ולא זכר הרום רגליו, בית המקדש שהוא הדום רגליו כמו שאמר ישעי' ושוליו מלאים את ההיכל ופתרו בו אנשי פתרון הוא יושב על כסא רם ונישא והדום רגליו ממלאים את ההיכל כלומר שגבוה כל כך שבשמים הכין כסאו והדום רגליו מביעין להיכל שלמטה, וכן ישעי' הוא אומר השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ופי' יונתן זה בית המקדש. השיב אחור ימינו, שהיתה ממונה על ישראל עד עכשיו שהאומות רעים שנאמר יתיך ד' נאדרי יבא יתיך ד' חרעך אויב ועכשיו עמדה לו מנגד. השיב אחור ימינו, בנד ימינו רטיירש"ט שתי"ן²) בלע"ז, כלומר השיב ירו מלעזרס כסס שהי' למוד לשעבר. נצב ימינו כצר, ימינו שהיתה עומדת לכס לעזרה הפכה להם להיות רעה. וירב בבת יהודה, פתח' ויגדל בבת יהודה. חאנייה ואניי', חנינות וחבילות. ואלו הי' נקוד וירב הי' פתח' ויגדל כמו וירב העס. ויחמם כגן שבו, ויחמום פתח' ויגל³) חניילרז"ר בלע"ז כמו נארת ברית עבדך. נטה קו, נטה עליהם מדת הדין. אומללו, נחח

² Retirast sa main, et jogg an sich seine Hand.

³ ערבוב דברים יש באן כי ויגל הוא דוגמת וירב ועיין ברש"י.

ונפסקו, וכל לשון אומלל פתח פסק וכן פרח הלבנון אומלל, פסק
 מעשות פרי כשם שהי' למוד וכן רצה בניס אומללה פסקה מלהוליד
 ועמדה מלדה. מלכה ושרי' בגוים אין תורה, כלומר אין יכולין
 לעסוק בתורה בגלות מחזק עבודה, וגם נביאי' לא מלאו חזון מהי'
 מיום שגלו. מה אשורה לך ואנחמך, שאוכל לומר והלא לאומה
 אחרת אירע כאשר אירע לך שאין לך אומה שאירע לה כשם שאירע
 לך שחראי אותה ונחמת, ומי גרם לך כל הרעה הזאת נביאיך שחזו
 לך שוא וחפל כשם שאמר יחזקאל אמור על טחי תפל. תפל, הוא
 חומר שאין הסיד מעורב בו שאין הסיד לבוק בקור חלא היום טחים
 בכוחל ומחר באים רוחות גדולות ומפילין אותו חף כאן נביאיך חזו
 לך שוא וחפל שחזו לך משאות שוא ומדוחים לאמר יהי' לך שלום.
 ולא גילו על עונך, ולא גילו אחריתך. כי מרה חיה' אחריתך.
 להשיב שבוחך, כדי שתשובו בחטובה ושב ד' אלהיך את שבוחך
 ורחמך. ומרוחים, שהדיוח אהבם מדרכי המקום. בצע אמרתו
 אשו עוה וגו', השלים דברתו אשר גזר מימי קדש שהיתה גזירה
 מימי משה והשימותי את מקדשיכם. בצע, פתח השלים כמו והי'
 כי יבצע את כל מעשהו. בחחלה לא נעקו אלי בלבם אבל כשבחחה
 להם נרה וטקה צעק לבם אל ד'. אל חחני פוגח לך, פתח
 מעגל כמו עיני נגרה ולא חדמה מאין הפוגח. קומי רוני בלילה,
 שקרוי רון כשישאו בני אדם קולם וירונו כאשר יגלו, כך קרוי רון כשיחן
 קולו בבכי, כי רון לשון המון ולשון הון למשש וכן לקינה כדאמרינן
 וחעבור הרינה במחנה. למי עוללת בה, כאשר עוללת לי השמע
 עם שחאלנה נשים פרים עוללי טפוחים כשם שנשים רחמוות ביטלו
 ילדיהן להברות לנו, מי ראה שיהרג במקדש ד' כהן ונביא כשם
 שנהרנו על עבודתן כהנים. תקרא כיום מועד מגורי מסביב,
 תקרא מועד לשבור האומות שהייתי להם מגור מסביב כיום מועד
 שקראת עלי לשבור בחורי. אשר טפחתי, הגדלתי טפחים טפחים
 ונביחי בא אויב וכילס:

פרשה ג'

אני הגבר ראה עני, גרנטמליי"ח ודו"ד' (בלע"ו פלומר. כך
אני אדמה עלי; יכול כל אדם לומר זה הגבר ראה עני. בשבט
עברתו, של הקב"ה שכל הוציאים נתנבאו על חורבן הבית ונכולם
לא נחרב הבית בימיהם. אלא בימי... אך בי ישוב יהפוך ירון כל
היום, כל האומות חוטאין ואין לך אומה בעולם שהקב"ה פוקד
חדיר עוונה עלי' אלא על ישראל הה"ד אך בי ישוב יהפוך ירון כל
היום... בלה. בשרי. ועורי, כלומ' לבול עץ אסגוד. בנה עלי;
מטדות. ויקף ראש ותלאה. לשון עייפות וגיעות. במחשכים
הושיבני כמתי עולם, כמו והי' לך ד' לאור עולם מעולם. אע"פ
שהושיבני במחשכים גדר בערי שלא אצא, ואילו הושיבני במחשכים
ולא גדר בעדי הי' לי קסה ללאח וכל שכן שהושיבני במחשכים וגדר
בעדי, ולא עוד אע"פ שגדר בעדי הכביר. נחשתי נחשתיים שאני
חסור בהם כבידים הם כל כך שאני יכול ללכת בהן, ואפי' אם
הושיבני לאור עולם יומם ואפי' לא גדר בעדי. שמה חומר אם אנקט
משם אח. ד'. ומלאחי שהרי מידחו מוליא ממסגר. חסיר ומבית כלל
יושבי חשך ואם אזעק ואשוע סחם חפילתי. גדר דרכי בגוית
נתיבותי. עוה; חד') דהוי פרי בחר תורת'. פתי נחרה עד לאשחכח
יהיב צנבל רומי יתיה. חד צנבל ומכיס ציה דהוס ירושלמי חמ' לי
מתי אחית אל הה"ד גדר דרכי בגוית: דרכי סודר, סך אח
דרכך בסירהים שאינו יכול למנוח נתיבות. ויפשאני, פחר' ויבקיעני
כמו-אילן שנפשא (שציעים ל"ח). כמטרה לחץ, שכל הרוגה לירות
מורה צו כל האומות: הביא בכליותי בני אשפתו, ומסקימני לי

(1) Bahrtweilich je ressemble voir, ich gleiche zu sehen.

(2) עיני ירושלמי. סבא סעשר שני פרק ה' וסדרש. איכה פסקא גדר בעדי.

למטרה ירה בו חילים שאלם מניח חילו באשפה. ויגרם בחצץ שיני,
שכשהיו מגלין הוחן היו לשין בעפר לחמם והעפר הי' נכנס בין שיניהם
והיו שיניהם משחברין. נשיתי טובה, כל אדם שמוליכין אותו בשבי
הוא נשוי מכל טובה. ובור חזבור⁶, יודע אני כי פנה היום בן
שחלה עניי ומרודי. והשווח עלי נפשי, עד שיבא אותו יום תשוב
עלי נפשי וק' יסד ר' אליעזר קלירי (צפ' זכור), „בואת ידעתי כי
יש לך לזכור אבל תשוב נפשי עד שתזמר“ . זאת אשיב אל לבי,
כשנפשי שוחה על אורד⁷) גלותי אשיב אל לבי ועל ק' אחיל.
ומה הוא הדבר שאשיב אל לבי חסדי ד' כי לא תמנו, אשר גמלני
מהם והחסדים שגמלני ברחמיו כי לא תמנו שלא תמנו ביד נבוכדנצר
ודבר זה גרם שלא תמנו בידם כי לא כלו רחמיו של הקב"ה שגמלני
ברחמיו שלא תמנו לשעבר בגלות צבל מובטח אני שלא יכלה רחמיו
ממני בגלות שלא נכלה בגלות זה. חרשים לבקרים רבה אמונתך,
החסדים שהראני בצבל שלא תמנו ולא בצבל בלבד הראני חסדיו
אלא חרשים לבקרים בכל יום ויום מתחדשים החסדים שלא אחד
בלבד עמד עלינו לכלותינו לולי חסדיך שמלילנו מידם. רבה אמונתך,
אמונתך שהיה רבה שהבטיחנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם
היא עמדה לאבותינו ולנו שלא כילונו המלכיות. טוב ד' לקויו,
טוב ויחיל ורומם, פתח ויהי' תלפה לחשועת ד'. רומם, פתח
תלפה כמו חמו עד הגיענו אליכם. טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו,
הרי נולח כשיזקן אשרי לו לאדם שפרע כבר כל שטרי חובותיו שאעפ"י
שהוא רעב יהי' שמת לאחר זמן אשריהם לישראל שנטלו כבר איספוספסן
שלהן על עונותיהם ואוי להם לאומות העולם שעתידין ללקוח על
כל עונותיהם, וכך הוא אומר חם עוונך בת לין לא יוסיף להגלותך
פקד עונך בת אדום. ישב ברד וירום, אין טוב באדם שיטב בדד

⁶ הובא ברש"י בשם מ"א.
⁷ בב"י ארד.

וידום על גזירה שנגזרה עליו. כי נטל עליו, כשה' נטל עליו שום
 גזירה. אך ר' מנחם בר חילבו פי' וידום לשון מחשבה וק פי' ישב
 בדד וחושב בדברי תורה והמקום נטל עליו שכל טוב כמו כאשר
 דמיתו. ואני פירשתי אחר הענין. כי לא יזנח לעולם ד', עכשיו
 סחן טעם על כל מה האמור למעלה מפני מה טוב לגבר' כי ישא
 עול מעשוריו כלומר טוב להם לישראל לישא עול האומות ואין טוב
 באדם שישב בדד וידום על כל מה שהקב"ה נטל עליו. יחן למכרו
 לחי, כי לא יזנח לעולם ד', אם היום נושא עול האומות מחר
 ירט לח עונם כך היא המדה. אם הוגה, ואם שבר אוחס יחזור
 וירחם כרוז חסדיו. כי לא ענה מלבנו ויגה בני איש, כי לא
 מלבו ומרצו ענה בני איש והוגה אוחס ואין רצונו ומפני לדכא
 תחת רגליו כל אסירי ארץ כל המאסרין בייסורין, כי לא מלבו
 ענה מוסב אף לדכא תחת רגליו וכה פת' כי לא מלבו ולא לרצונו
 לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ כל הנכנעים בעמל ולא מלבו להטות
 משפט גבר נגד פני עליון לעשות אדם בריבו ד' לא ראה. לא ראה;
 פת' לא הוכשר בעיניו לעשות אדם בריבו כמו רואה אני את דברך.
 לא ראה נו"ד" (בלע"ו. פי זה אמר ויהי ד' לא צוה, אם
 אחר לך אדם שנוי דבר זה שישר בעיני המקום לעשות אדם בריבו
 ולדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ אל תאמין שדבר זה ד' לא אה
 מהיכן ילחח עמל מאין בא להם שדכאין אסירי ארץ מאין באין
 עליהן יסורין לעולם וכי עולם הפקר הוא, והואיל ד' לא אה מפי
 עליון לא תצא הרעות והטוב, אלא מאילי' באה הרעה על עושי
 הרעה והטובה על עושי הטובה. נמצינו למידק שאדם גורם רעה
 לעצמו וגורם טובה לעצמו ומאחר שהעולם גרמו רעה לעצמן על עושי
 רעה בייסורין באין על האדם אין לו להתאונן לאדם על-ייסורין
 ועל מדה פורעניות אלא מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו

שגרמו לו להביא רעה עליו. וכן יתוודה נחפשה דרכיו ונחקורה
 ונשובה עד ל'. נשא לבבינו אל כפים, פתח' עם כפים וכה
 פתח' נשא לבבינו עם כפים אל ד' בשמים ולא שיפרחם כפיו השמימה
 ויהי' בלבו ובידו מלא עבירות משלו^א משל לאדם שטובל ואוחז השרץ
 בידו השליך השרץ עלתה לו טבילה לא השליך השרץ מידו לא עלתה
 לו טבילה אף נשא לבבו עם כפיו אל ה' השמימה תשובתו מתקבלת.
 הוא שיסד ר' שלמה הבבלי^א שזה לכף שית הקרב שלך שרץ טבילה
 תעל. נחנו פשענו ומרינו, הי' לך לסלוח ואחה לא סלחת,
 נחנו עשינו את שלנו שאין אדם אשר לא יתעא ואחה לא עשית את
 שלך שאתה נקראת מרבה לסלוח ואחה לא סלחת. ומדרש נחנו פשענו
 ומרינו ואחה לא סלחת, פתח' אם אנו עשינו שלא כדין וגם אחה
 נהגת עמנו שלא כשורה ולאס אנחנו פשענו ומרינו הי' לך לסלוח ואחה
 לא סלחת, חהו ששינו במכילתא נמלאת אחה אומר שלשה תובעים
 הם אחד חבע כבוד הבן ולא חבע כבוד האב זה יונה שבקש לבטל
 דברי המקום שלא להייב את ישראל וקם לברוח תרשישה לפי שלומות
 עולם קרובי תשובה הם אם אלך אל נינה כדבר ד' ויחזרו בתשובה
 נמלא הקב"ה כועס על ישראל ששלח אליהם ביד כמה נביאים שיחזרו
 בתשובה ולא חזרו. ואחד חבע כבוד האב ולא חבע כבוד הבן זה
 אליהו שאמר קנא קנאתי לד' אלהי ישראל כי עזבו בריתך ישראל.
 ואחד חבע כבוד האב וכבוד הבן זה ירמי' שאמר נחנו פשענו ומרינו
 ואחה לא סלחת. סהי ומאוס, פתח' כמו טלטול כמו ונסחתם
 מעל האדמה וטלטלינן. השימוני, פתח' אחה מסיס דבר זה הוה.
 השאת, מנרת עד אשר אם שאלו ערים מנרת שואה ומשואה.
 פאין הפוגות, מאין מעור. עיני עוללה לנפשי, עונותינו הטו
 אלה. צמתו בבור היי, ואעפ"י שנמתו בבור היי איני יכול לעלות
 מחוכו לא שת לבו גם לואה עד שידו אבן בי. צפו מים על ראשי
 אמרתי נגודתי, שצמן שאדם בבור עד ארבעותיו או עד מחיו
 עדיין יש תקוה אצל כסמים לפי עלי ראשו אז תאבד תקוהו ואומר

לכבדה תקותי, אבל אני אינו כן אלא אֵפ"י. שפנו מים עלי ראשי
 ואני יכול לומר נגזרתי הם ושלום ליה אגא מוביד סברי מנגדי אלא
 קראתי שימד ד' מבור תחתיות, מנלות אדום שנמשל לצור תחתיות.
 קולי שמעת וגו', בגלות אדום. קרבח ביום אקראך, ציוס
 שקראתיך מעוני מרזים הה"ד ויאגמו בני ישראל מן העבודה ויעקו.
 דאית ד' עותתי, עיוות שנעשה לי, שפטה משפטיו. החן להם
 מגינת לב, כמו אשר מגן לריך. תלאחך, כל תלחות שהבאת
 עלי חביא להם. וכן תמלא בסוף אלפ"א בית"א שחחר על האומות
 לפיכך זהם ואומר כן כשם שנעשית לה כן עשה להם.

פרשה ד'

איכה יועם זהב, איכה יושך כמו כל הגוים לא עממוך
 וכן ארום לא עממו ופת' איכה יועם זהב איכה נחשך אפיהם וחוארם
 של בני ציון שהי' קלסתר פניהם מלהיר מהבני' ישנא הבחם הטוב,
 ואיכה ישחגה זיו פניהם של בני ציון שהי' דומה לכחם הטוב לאור
 הטוב כל חבן הטוב וכל חבן יקרה קורא כחם הטוב וכחם טהור
 וכשם שאמר איוב בכתם טהור לא הסולה שאם אדם אור צנדי חופש
 תכלת ורקמה, וכל בגד וכל כלי אור אינו קרוי כחם טהור אלא
 אבנים טובות ומרגליות הם נקראים כחם טהור, תשחפכנה אבני
 קודש, הקבועים בהם... בני ציון היקרים המסולאים בפו, שהיו
 פניהם מלכילות כמראה פו איד. נהפך חארם שנחשבו לנבלי חרם
 מעשה ידי יצר. דבר זה גרם גם חנן חלצו שר הניקו גוריהן,
 חלצו פתח' הולילו כמו וחלצו את האבנים. חנין זה כשרואה גוריו
 מושך שדיו להק מחיקו ומראה חותם להם כדי שיבואו וינקו, אבל

בת עמי לאחר כיעינים שאחריותה על בני' לפי שנמקו שדיהן מחמת
 כהעב. דבק לשון יונק וגו' פורש אין להם, בולע אין להם,
 כל זה גורם שחשך הארס. האוכלים למעדנים, גדולים שבהם
 בהיו טהגים לאכול מעדנים נשמו בחוונות. האמונים עלי חולע,
 המכוסים עד עכשיו בחולעת שני צבוא עליהם לרה ולוקה חבקו
 אשפתות, להחחמם בהם לפי שאשפה חמה היא. ויגדל עון בת
 עמי מחטאת סדום, אמר ר' ברכי' נעשה בשבט יהודה ובנימין
 מה שלא נעשה בסדום, בסדום כתיב ומטאחם כי כבדה מאד ובשבט
 יהודה כתיב עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד אומן לא
 נשתייר מהם פליטה כלומר אנשי סדום שלא היו עונם גדול כעין בית
 יהודה וישראל לא נשתייר מהם פליטה חלל הפוכה כמו רגע אבל
 בית יהודה וישראל נשתייר מהם פליטה אומן לא פשטו ידיהן במטות
 דכתיב ולא חלו בה ידיים, אמ"ר תנחומא דלא חלח יד ליד כלומר לא
 הניח יד של אחד מהן ללדקה לחוך ידו של חבירו עני ולפיכך נהפך
 כמו רגע אבל אלו פשטו ידיהם למטות דכתיב רחמינוח בשלו ילדיהן
 והיו לברות למו בשבר בת עמי. ומפרש במדרש איכה שלא בשלו
 ילדיהן אלא מחוך שנטלו גלוסקאות מיד בניהן והיו מברות אח עלמן
 בהן ואת שכינותיהן שהיו אבילות מעלה עליהם כאלו ביטלו ילדיהן
 כך פתר' אחר המדרש. ולענין פשוטו של דבר ויגדל עון בת עמי
 מחטאת סדום ההפוכה ולא הניחו בה מקום שלא ההפוכה ה"ד לא
 חלו בה ידיים כמו וחלו על ראש חויב. ירום, מקום כמו לא היו
 להם ידיים לרום. זכו נזירי' משלג, מירי' חלו שערות ראשיהן שהיו
 לבנים בשלג שמחוך מאכל ומשקה מחלבנים שערות של אדם חפן
 מחלב וחדע שכן הוא ואם יפול במשכב והוכח במכאוב אם יהיו שערות
 ראשו לבל' ביום נופלו כשיקום והתהלך בחוך תראה אותם שמורות.
 נזירי', שערותי' כמו גור מרך. ארמו עצם מפנינים, זהב קרוי
 פנינים לפי שמטמינים אותו בפנים. ספיר גורחם, שורחם גורחם
 מחוללת כספיר. חשך משחור חארם, אותם בני אדם שזכו משלג

ולחו מחלב ואלמו עלם מפנינים ועכשיו חסך משהור חארס. לא
 נכרו בחוצות, אוחס שראו אוחס לשעבר לא הכירו אוחס להבא.
 צפר עורם על עצמם, לפד דקורינו"ה בלע"ז. טובים היו הללי
 הרב מחללי רעב, אלו אמר טובים היו הללי הרב וסחק הייתי
 נותן טעם לדבר למה טובים היו הללי הרב ודומה סך עלה בדעתו
 לומר למה טוב להם לאוחס שמתו בהרב מאותן שמחו ברעב שאותן
 שמחו ברעב כשטועמין להם חמוצות שדי ואוכלין הרבה ומחבקטין
 מיטיהן שנקלרו מחמת הרעב ויוזבו מדוקרים פתח משוקעים חזת
 שאוכלין חמוצות שדי וגפן מעול מחמת הריעי שינא חק לכריסן. ידי
 נשים רחמניות, לשעבר בשלו ילדיהן עכשיו היו לברות למו להברות
 לעלמן. לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי חבל, שיבא נר ואויב
 בשערי ירושלים, ומי גרס להם מחטאות נביאי וכה"ל. נעו עורים
 בחוצות, מחמת שנגאלו בדם כל כך שלא יוכלו יגעו בלבושיהם.
 סורו טמא קראו למו סורו סורו אל חגעו כי נצו וגם נעו, מחטתיו
 של הקב"ה. נט כמו חן אף לחואב כי נלא תלא שפת' חנו כנף לחואב
 כי נשף כבודו אף כאן כי נט עפו שסרו מדרכי המקום וגם נעו וגם
 הניעו נעתקו מחטתיו. אמרו בגוים, כשגלו בין האומות היו האומות
 אומרים עליהם לא יוסיפו לחזור ולגור בארצם. פני ד' חלקם,
 הפילס על פני כל הארץ וגו' להביטם, כל זה דברי האומות. עודינה
 חכלינה עינינו אל עורתינו הבל, עדיין היינו יכולים לנפות על
 עורח מלרים שכחב בהם מלרים הבל וריק הם לא יבואו, לשון בני
 אדם הוא כשאדם מלפח לחברו וחברו לא בא הוא אומר עד עכשיו
 הייתי מלפח לעורח הבל, עודינה חכלינה עינינו הנקור"ה פורריומ"ס
 מל"ט"ר אול"ה" ("בלע"ז. צרו צעדינו, צרו לשון שמחה וחרבה כלומר
 שמתו לעדינו מלכת ברמובותינו. קלים היו רודפינו מנשרי שמים,
 ומפר' והולך איך היו קלים שעל ההרים דלקונו דרכי של רודף אס

v) Ancora porremo notre oell, noch wird vermögen (oder werden wir hin-
 strecken von porgere) unser Auge.

יודע שהוא צורה לו דרך המישור רודף אחריו אבל שיודע שנמלט
 לו ההרה נושא ממנו מלרודפו ולא יחייגע אחריו בהרים אבל אלו
 על ההרים דלקונו, דרך- של רודף לרדוף בשוב ומאחר שיודע שאויבו
 גם בדרך מדבר חלל ממנו לרדוף אחריו ואלו אפי' במדבר הרבו
 לנו. רוח אפינו משיח ד', יש שפותרים אותו על יאשיהו ויש
 שפותרים אותו על גדלי' בן אחיקם שהפקיד עליהם מלך בבל ונראה
 שעל גדלי' בן אחיקם הוא אומר לפי שהוא אומר אשר אמרנו בללו
 נחי' בגוים ובימי יאשיהו לא גלו עדיין שבט יהודה ובנימין. שישי
 ושמחי בת ארום, כחדם שרואה לחבירו שעושה שום עבירה ואומר
 לו עשה כל עבירות שיבאו לידך ודע כי על כל אלה יביאך אלהים
 במשפט ואף ראה הגביה לאדום ששמחה במפלתן של ישראל אמר
 לה שישי ושמחי בת אדום את שמחה עכשו אך דע לך שגם עליך
 יעבור כוס. כמו שעבר על ישראל וחסתכרי וסחית ומלית וחסתי כל
 הכוס עד שחערי כל הכוס, הוי להם לאומות העולם שעדיין לא
 טעמו כוס החרעלה ועמידין לשחוחה עדיין ואשריהן לישראל שכבר
 שחו מיד. ל' את כוס החרעלה לא יזסיפו לשחוחה עוד ה"ד חם
 עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקר עונך בת אדום גלה על
 הטאחיק בדבר שהי' מכוסה עד עכשו ועכשו הוא מחיל לגלותו
 נופל לומר גלה. על הטאחיק כסם שאמר ישעי' וגלחה הארץ את
 דמיה ולא חכסה עוד על הרוגי':

פרשה ה'

זכור ד' ביה הוי לנו מימינו בבספ שחינו, לא חלמר מימי
 אחרים חלא אפי' מימינו בכספ שחינו. עצינו במחיר יבואו, לא
 ענים של אחרים חלא אפי' ענינו. יגענו לא הונח לנו, מימינו

שיגענו אין אומות העולם מניחים אותן לנו אלא באין ונוטלין ממנו.
 מצרים נחנו יד, לגשות שבל"ן בלה במקום נו"ן שנית כמו שיאמר
 נחנו יד כלומר שנחנו להם יד שנהי' נשמעין להן וכפופין להם ונחמו
 סגר לעזרה. אשור לשבוע לחם, וגם לבני אשור קשרנו אהבת
 לשבוע לחם. אבותינו חטאו ואינם, כלומר העפ"י סגבר מחו
 להם עוונותיהם סבלנו. עורנו כחגור נכמרו, נקמץ העור ונעשה
 קמטין כאלו נשרף בחגור אש, כל דבר שנמתח מתחלה ונחר ונקמץ
 עוד קרוי כומר, כמו צושלי כמרין (ברכות מ"ב) על שם שמקבלין
 אותן לתאים המאוחזין לבישול ומכניסין אותן אל כלי אחר כדי
 שיחבשלו. על זה הוי דוה לבנו על הר ציון, מניח לו כל הצרות
 המכרות למעלה שעברו עליהן וזכרון לא נאמר על זה הוי דוה לבנו
 כי אם על הר ציון ששמש מלמד שקשה להם חורבן הבית מכל הצרות
 שעברו עליהם. שועלים הלכו בו, רמסו וכבשו בו פתח דשו כמה
 לחניין () הולך בהן כדי עבדן טהורין, וכוא שיסד
 רבינו גר שום דשו בו שועלים ונחרש למחרשות. השיבנו ר'
 אליך ונשובה חרש ימינו כקדם.

ליקוטים מפירוש על איכה לר' טוביה בר אליעזר ז"ל בעל לקח טוב ליקטתים פ"א
שלי אני אהרן יעללינעק.

א' גלחה יהודה מעוני ומרוב עבודה, אינו דומה גלות
יהודה לגלות האומות שאומות העולם אוכלין בגלותן ומשמחין עם
שוביהן אבל ישראל אינו כן אלא מסוגפין ברעב ובלמא ובעירוס
ובחוסר כל. ד"א גלחה יהודה מעוני כלומר בעוני וברוב עבודה
ודומה לו והנותר בבשר ובלחם והוא מצטר ומלחם. ס"א גלחה
יהודה מעוני אחר שנאבד עשרם וכבודם אחרי כן גלו:

דרכי ציון אבלות, שהיו ישראל עולין ג' פעמים בשנה בשמחה
והיו עושין להם סכות סכות בכל מקום ומקום כדי שלא יכה עליהם
השרב כענין של אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי ועכשיו אבילות שעלו
באוחן קמטונים ומחולים:

על כן לנדה היתה, וכן הוא אומר ויהיו נודדים בגוים:
טומאתה בשוליה, זה תופת וגי בן המס שהוא בשולי ירושלים
שהיו שורפין שם את בנייהם ואת בנותיהם לשעירים:

נשקר, ענינו לפי מקומו נקשר או נתחבר עול פשעי בידו.
מלשון שקידה שהיה השם שוקד עול פשעי והיו כולן חתומים לפניו
לפיכך נשחרגו עלו על ארצי. ס"א נשקר ד' חחת ר' כמו חגנים
חגנים להתגרר להתגרר ויהיה פירושו מלשון שקירה כי סוקר השם
על פשעי כמו סקר שקירא לשון משנה לסוקרו בסיקרא:

ב' איכה יעיב באפו, העריב והחטיף והאפיל כענין של סכותה
בעין לך והעב מאפיל יוחר לך נאמר איכה יעיב באפו:

מה אעירך ומה אדמה לך, שבזמן שאלה חוזה אדם כמותו
עלוב כמותו מקבל על עצמו נחמה:

ג' ויפשיחני, הבקייעני כענין של וחזקת העיר:
 הביא בכליותי בני אשפתו, אלו החיים שבחך האשפה אלו
 הם דאגות הגלות ומזוקות העמים וכן הוא אומר הייתי שחוק לכל
 העמים:

ויגרם, לשון גרסה נפשי לחאבה והוא לשון שבור כלומר אחר
 דוד נשחברה נפשי לחאבה על השם. הכפישני באפר, הטביעני
 בחוך האפר. הכפישני אין לו דמיון במקרא והוא לשון חלמוד:
 תתן להם מגנת לב, טירוף הדעת והוא לשון יון חמינה,
 חאלחך, מנורח אלה ישמע וכן חאנה מן אנה לידו, מחאנה לי,
 חאלחך כל האלות שאמרת ושכחבת בחורחך:

ד' איכה יועם זהב, כלומר איכה יחשיך הזהב הוא נוי אנשי
 ירושלים שהיו דומין לזהב ומחוך הלרה החשיך ודומה לו אחים לא
 עממיהו. ישנא הכתם הטוב, שהיה גופם דומה לאבנים טובות
 ומרגליות ושונה מראיהם. השחפכנה אבני קדש, אלו דמי
 הלדיקים שבישראל שהיו דומין לאבני קדש ושחפכו בראש כל חוטאת:
 זכו נזיריה משלג, כלומר שריה היו מנחרים משאר העם
 בעשרט ובהמונס נקראו מיריה וכן הוא אומר ביחקאל מחירך
 וטפסריך (נחום ג' י"ז):

חשך משחור הארם, יותר מן השמור שבו משחירין את
 הערות:

צ"ו צעדינו, נשמו ארחותינו כמו ונשמו דרכיהם מתרגמ' וילדין
 ארחותיהם:

ה' עורינו, זה עור שעל בשרינו כחנור נכמרו, כאלו נשרף
 בחנור כמו שאז"ל בחלמוד בושלא כומרא. מפני ולעפות רעב, שרפו
 עורינו מפני הרעב. נכמרו בלע"ז ארפרו כל דבר נשרף באש נקוק,
 בושלא כומרא על שם שמתקבלים החאני' לכלי אחר שיחבשלוהם נקווא':

In demselben Verlage erscheint nächstens:

Commentar

zu

Kohelet und dem Hohen Liede

von

R. Samuel ben Meir.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Adolph Jellinek